

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 70 (2022), 264-286.

Geliş/Received: 20.10.2021

Kabul/Accepted: 04.02.2022

DOI: 10.46955/ankuayd.1012360

Araştırma Makalesi/Research Article)

BAYRAK RADYOSU ÖNCESİ DÖNEMDE KIBRIS'TA VAR OLUŞ MÜCADELESİ VE LALELİ SOKAĞI RADYO İSTASYONU

EXISTENCE STRUGGLE IN CYPRUS BEFORE BAIRAK RADIO AND LALELİ STREET RADIO STATION

ULVİ KESER*

ÖZ

16 Ağustos 1960 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörlüğünde Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar tarafından kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti Yunanistan'ın Megali İdea ve Rumların Enosis saplantıları yüzünden ne yazık ki uzun soluklu olmadı. Dönemin Kıbrıs Cumhuriyeti İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis'in yönettiği Akritas isimli derin devlet yapılanması adayı bir Yunan adası haline getirmek ve bütün Kıbrıslı Türkleri adadan atmak için 21 Aralık 1963 günü harekete geçti. Ardından 24 Aralık 1963 günü Kıbrıs tarihine Kanlı Noel olarak geçecek silahlı Rum saldırıları başladı ve devlet de ortadan kalktı. Devlet kademelerindeki bütün Kıbrıslı Türkler artık işlerine gidemez oldu. Bu durum Rumların bütün devlet kurumlarını işgal etmesine ve Kıbrıslı Türkleri aleyhine özellikle Kıbrıs Radyo-Yayın Korporasyonu vasıtasıyla kara propaganda yapmasına da sebep olacaktır. Adadaki mevcudiyet ve meşruiyetlerini göstermek, yaşadıklarını dünyaya anlatmak ve kendi aralarında haberleşebilmek için bir radyo istasyonu kurmak için derhal harekete geçen Kıbrıslı Türkler 25 Aralık 1963 günü ilk defa Bayrak Radyosu vasıtasıyla seslerini duyururlar; ancak bundan daha önce Lefkoşa'da Laleli Sokağı'nda kurulan isimsiz, gizli bir radyo istasyonu daha vardır. Bu araştırma Bayrak Radyosu'nun da temelini oluşturan bu son derece gizli ve bilinmeyen radyo istasyonunu mercek altına almak üzere hazırlandı.

Anahtar Kelimeler: Bayrak, İletişim, Kıbrıs, Laleli Camii, Radyo.

ABSTRACT

The Republic of Cyprus established under the guarantorship of Turkey, Greece, and the United Kingdom by the Turkish and Greek Cypriots on 16th August 1960 unfortunately does not long last due to the Greek Megali Idea, and Greek Cypriots' Enosis dreams. The deep state structure named Akritas led by the Minister of the Domestic Affairs of the newly-founded state; Policarpos Yorgadjis pushes the button so as to make the island of Cyprus be a Greek island, and kick off all the Turkish Cypriots on the island on 21st December 1963. Then the Greek Cypriot assaults start on 24th December 1963, and the state collapses down. None of the Turkish Cypriots could carry on his official work, for the reason which is a reason causes the Greek Cypriots to grasp all the state institutions, and get the black propaganda against the Turkish people via Cyprus Broadcasting Corporation. Turkish Cypriots starting to do something so as to improve their existence and legality on the island, to inform the world upon their situation, and keep in touch with them have their announcement on 25th December 1963 firstly by Bairak Radio. On the other hand, they have managed to form nameless and secret radio station as well in Nicosia Laleli Street. This study aims to deal with the nameless and secret radio station in Nicosia Laleli Street.

Keywords: Bairak, Communication, Cyprus, Laleli Mosque, Radio.

* Prof. Dr., Girne Amerikan Üniversitesi, ulvi.keser@gmail.com, ORCID: [0000-0003-0846-6940](https://orcid.org/0000-0003-0846-6940).

Extended Abstract

Starting from mainly 1st April 1955, EOKA terrorist organization which was backed by Greece turns the island of Cyprus into a bloody scene so as to Hellenize the island. After to London and Zurich Agreements in 1959, Turkey, Greece, and the United Kingdom come to a consensus, and the terrorist activities seem to disappear for a while. The Republic of Cyprus established under the guarantorship of Turkey, Greece, and the United Kingdom by the Turkish and Greek Cypriots on 16th August 1960 unfortunately doesn't long last due to the Greek Megali Idea obsession and Greek Cypriots' Enosis dreams. The deep state structure named Akritas led by the Minister of the Domestic Affairs of the newly-founded state; Policarpos Yorgadjis immediately starts the Akritas Plan so as to demolish the Republic of Cyprus, and get rid of the Turkish Cypriots on the island. Thus the end of the newly-established state comes unfortunately to the end. Then the Greek Cypriot assaults known to be the Bloody Christmas of the Cyprus History on 24th December 1963 start, and the Republic of Cyprus demolishes. None of the Turkish Cypriots continue his official work, such a reason causes the Greek Cypriots to grasp all the official associations, and get the black propaganda against the Turkish people via official Cyprus Broadcasting Corporation. As soon as the assaults break out, then the Turkish Cypriots start planning a new strategy to survive, and inform their situation all over the world that they are suffering, and the first institution they have established is the Bairak Radio Station with the first announcement on 25th December 1963. The period between 21st December-24th December is very important for the Turkish Cypriots since they have successfully managed to come together with unity, and the solidarity so as to show their availability/presence, and the legitimacy all over the world. What they have challenged to do firstly is to communicate on the island, then to announce to the outer world. The electronic, and electricity engineers who educated in Turkey as well as abroad come together with the technicians, collect necessary equipment such as 100 batteries extracting from the cars on the streets, then the cables, simple antennas, and finally the main transmitter stored in a junk store is confiscated Turkish Resistance Organization/Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) Y-1 team led by Mehmet Ali Tremeşeli after a 10-hour long severe fighting against the armed Greek Cypriots in the vicinity. Knowing the strategic importance of the communication, Turkish Cypriot leaders such as Rauf R. Denктаş, and Dr. Fazıl Küçük firstly demand that a radio station should be established. Then the first military radio station named as Bairak" was founded in the simple auto garage of Presidential Palace of the Vice President Dr. Küçük in December 25, 1963. Taking the intelligence and the counter intelligence of the Greek and Greek Cypriots to locate the radio station, the military authorities of TMT in Nicosia organize an obfuscation tactics, and a second but unknown place is arranged for the radio broadcasting. Despite the fact that Bairak Raido Station is known to be the first military station, Turkish Cypriot electronic engineers, technicians, and the volunteer persons have managed to form another, nameless, and secret radio station as well in Nicosia Laleli Street within those 3 days to announce their existence between 21-24th December 1963. This scientific study mainly aims to focus on the above-mentioned nameless and secret radio station carried out clandestinely in Nicosia Laleli Street.

Giriş

1959 Zürih ve Londra Antlaşmalarından sonra Atina'da yayımlanmaya başlayan ve Kıbrıs'ta EOKA mensuplarına gönderilen "Agonitis/Mücadeleci" isimli gizli Rum gazetesiyle ortaya çıkan, 21 Nisan 1966'da Grivas yanlısı yayın yapan Patris gazetesinin ana hatlarıyla yayımladığı Kıbrıslı Türkleri yok etmeyi amaçlayan Akritas Planı¹ uygulamaya konulur.² Bu plan esasında 21 Aralık 1963 tarihinde Lefkoşa'nın Tahtakale Mahallesi'nde başlayan ve tarihe Kanlı Noel olarak geçen kanlı Rum vahşetinin en büyük sorumlularından birisi olan Kıbrıs Cumhuriyeti İçişleri Bakanı Polikorpos Yorgacis'in Kıbrıs Cumhuriyeti Çalışma Bakanı Tassos Papadopoulos, Kıbrıs Cumhuriyeti Temsilciler Meclisi üyesi Nikos Koşsis ve Glafkos Klerides ile birlikte Makarios'un emirleri doğrultusunda hazırladıkları Türkleri imha planıdır ve "Şef Akritas" ismiyle imzalanmıştır. Enosis hayalini gerçekleştirmek amacıyla hükümet içinde bir darbe yapılmasını ve muhalefetin derhal temizlenmesini amaçlayan planda mantıklı ve haklı gibi gösterilecek anayasal değişiklikler esasında adada yaşayan Türk toplumunu en önemli haklarından mahrum bırakacak, devleti ele geçirip Türklerin imhasını amaçlayan faaliyetlerdir.

¹ H. Scott Gibbons, *Peace Without Honour*, Ankara, 1969, 84-85.

² Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları*, Cilt V, İstanbul: Boğaziçi Yay., Temmuz 1997. Ayrıca Bkz. Zaim M. Necatigil, *The Cyprus Conflict*, Lefkoşa: Kemal Limited Yay., 1982, 46-48

22, 27, 29, 31 Ocak, 1 ve 7 Şubat 1967 tarihlerinde Patris gazetesinde Akritas Planı ile ilgili olarak "Rum Teşkilatı, Teşkilatın Genel Harekât Planı, Teşkilatlanma, Silahlı Teşkilat, Rum Yeraltı Teşkilatının sorumluları" hakkında açıklayıcı ve tamamlayıcı bilgiler verilir. Bu plana göre ana gaye Kıbrıslı Türkleri asimile etmek, terör, baskı ve saldırılarla korkutup bıktırmak, adadan uzaklaştırmak, inançlarını zayıflatmak ve adayı bir Yunan adası haline getirmektir.³

Kıbrıs'ta Rumların Türklere yönelik faaliyete geçecekleri konusunda İngilizlerin de bilgisinin bulunması sonucunda İngiltere İçişleri Bakanlığı harekete geçer. Konuyla ilgili olarak İngiltere, adada bulunan yöneticilerini uyarır. Buna göre adada ortaya çıkan hareketlilikle ilgili olarak TMT karargâhı, bölge komutanlıklarına direktif vererek Rumlar tarafından Türklerin haklarına yönelik meydana gelebilecek herhangi bir harekete derhal karşı konulmasını emretmiştir.⁴ İngilizler bu arada TMT mensuplarının cesaretleri sayesinde herhangi bir duruma karşı koyabilecekleri ancak gerekirse Kıbrıs Türk Alayı'ndan da destek görebilecekleri, hatta bu konuda Türkiye'den de yardım sağlayacakları konusundadır.⁵ İngiltere İçişleri Bakanlığı, Mayıs 1963 tarihinde muhtemel bir çatışmayla ilgili olarak adada bulunan TMT üst kademesiyle bölge komutanları, Kıbrıs Türk toplumu liderleri, ayrıca Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'nda (KTKA) görevli subaylarla TC Lefkoşa Büyükelçiliği görevlilerinden oluşan bir liste hazırlar.⁶

İngilizler muhtemelen TMT'nin Rum saldırılarına karşı alarm durumuna geçirildiğini tahmin etmekle beraber bu konuda ellerinde pek fazla bilgi olmadığından da yakınırlar. İngilizler istedikleri türden bilgilere sahip olabilmek için TMT karargâhına veya bölge karargâhlarına sızmak gerektiğinin bilincindedirler ancak "çok sıkı, son derece sadık ve disiplinli" bir örgüt olarak nitelendirdikleri TMT içine sızmak pek de kolay değildir.⁷ Durum böyle olunca İngiliz idaresinin bir endişesi de bunun Türklerin bir taktik planlaması olduğu ve Rumları korkutacakları şeklindedir. İngilizlere göre Türkler her daim bıçakları törpülemişler ve savaşa hazır durumdadırlar. İngilizlere göre her ne kadar Rumlar da EOKA mensuplarını alarma geçirmiş olsalar da yapılacak en iyi davranış Rum tarafını herhangi bir tek taraflı hareketten kaçınmalarını sağlamaktır;⁸ ancak bu konuda Kıbrıslı Rumlar planlarını çok daha önceden hazırlamışlardır.⁹ Nikos Sampson, 28 Aralık 1988'den itibaren Eleftheria gazetesinde yayımlanan hatıralarında, Makarios'un Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 13 maddesini tadil etme girişimini¹⁰ hata olarak nitelendirir ve Kıbrıs'ın taksiminin Makarios'un sunduğu 13 maddelik anayasa değişikliği ile başladığını belirtir. Bu 13 maddelik değişiklik konusunda Türkiye'yi ikna etmeye çalışan Makarios 22-26 Kasım 1962 tarihlerinde Ankara'yı da ziyaret eder.¹¹

Makarios'un Anayasayı Değiştirme Çabalarına Girişmesi

Makarios'un 30 Kasım 1963 tarihinde garantör devletler olarak İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye verdiği¹² 13 maddelik bu anayasa değişikliği Kıbrıslı Türklerin Temsilciler Meclisi'ndeki bütün haklarını ellerinden alırken Cumhurbaşkanı Muavini de yetkisiz kılınmakta, Amme Komisyonu ve Anayasa ihlal edilerek Kıbrıslı Türkler bütün yasal haklarından koparılmaktadır.¹³ Bu arada adadaki gelişmeleri yakından takip eden Amerikan istihbarat teşkilatına göre Yunan hükümetinin Makarios'un hareket tarzı ve attığı adımlar konusunda herhangi bir itirazı olmadığı gibi tereddüdü de söz konusu değildir ve onu gözü kapalı desteklemektedirler. Bu arada Amerikalılar tarafsız davranmaya özen gösterir bir hal tarzı içindedirler ve Kıbrıs'la ilgili özel bir formüllerinin olmadığını da beyan ederler ve menfaatlerinin Kıbrıs üzerinde durağan bir Türk-Yunan ilişkisinde olduğunu da ifade ederler. Bu arada Makarios tarafından hazırlanan ve Amerikan Büyükelçiliğine de teslim edilen ve sözde sorunların çözümüyle işleri kolaylaştırmaya yönelik "Memorandum" Dr. Küçük tarafından "çok kötü" olarak

³ Pierre Oberling, *The Road to Bellapais*, New York: Columbia University Press, 1982, 64. Harp Akademileri Komutanlığı, *KKTC Cumhurbaşkanı Sayın Rauf Denktaş Tarafından Verilen Konferans: Kıbrıs Meselesinde Vizyon*, İstanbul, 1994, 3.

⁴ FO.371/168967-XC14311.

⁵ FO.371/168967-XC14311.

⁶ FO.371/168968-XC14312.

⁷ FO.371/168968-XC14313.

⁸ FO.371/168968-XC14314.

⁹ Zafer, 24 Şubat 1967.

¹⁰ Pierre Oberling, *Kıbrıs Faciası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1990, 7.

¹¹ Fahir Armaoğlu, "Kıbrıs'ta Kanlı Noel Ve Amerika", *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1991, 263.

¹² Ali Fikret Atun, *Yunan Karakterinin Anatomisi*, Lefkoşa, 1996, 89.

¹³ Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskişiyurt, *Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., 1975, 41-44. Ayrıca Bkz. Sabahattin Egeli, *1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı*, İstanbul, 1991, 32-33.

değerlendirilir.¹⁴ Amerikalılara yanında devamlı Cemal Müftüzade'yi bulunduran Dr. Küçük'ün bu memorandumla ilgili olarak Kıbrıslı Türklerle tartışma gereği duymamasını ilginç bulurlar. Birkaç gün sonra Türkiye Makarios tarafından hazırlanan planı ve değişiklik önerilerini tamamen reddettiğini açıklayacaktır. İstihbarat raporlarına göre Amerikalılara Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in bu plan üzerinde çalışacağı ve özel olarak cevaplandıracağı ve bunun çok daha akılcı olacağı düşüncesi içindeyken bu cevapla birlikte hayal kırıklığı yaşarlar.¹⁵ Amerikalılar bunun hemen ardından Washington Büyükelçisi Turgut Menemencioğlu ve Konsolos İter Türkmen'i acil bir toplantıya çağırırlar. Bu toplantıda Menemencioğlu da Makarios'un önerilerini "olumsuz, işlemez ve haksız" olarak nitelendirir ve bunun köklerini de 1950'lerdeki Yunan tutumuna bağlar.¹⁶ Menemencioğlu aynı durumun tekrarlanmasını istemediklerini, Kıbrıslı Türklerin hayat memmat meselesi bu durumu karşısında yanlışların önlenmesi gerektiğini de belirtir.¹⁷

Amerikalılara göre Makarios Türk hükümetinin tepkisini anlamak konusunda yanılmış, İnönü hükümeti gibi bu yeni hükümetin de açıkça aynı tepkiyi vereceğini görememiştir. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin bu arada 15 Aralık 1963 günü Paris'te yaptığı açıklamada Makarios'un değişiklik önerilerinin son derece yetersiz olduğunu belirtmiştir.¹⁸ Erkin ayrıca Makarios'un bu tutum ve davranışlara devam ederek anayasayı dikkate almaması durumunda Türkiye'nin garantör devlet olarak ya tek başına ya da diğer garantör devletlerle adaya müdahaleyi gerekli görebileceğini de belirtir. Erkin'e göre Makarios'un önerileri anayasayı tahrip etmek ve Kıbrıs'ta kaotik bir ortam yaratmak üzere tasarlanmıştır ve eğer Amerika Kıbrıs'ta güçlü bir temsiliyet gösterecekse Makarios'un önerilerinin adada barışı tehlikeye attığını açıkça ortaya koymalıdır.¹⁹ Amerikalılar ise bu açıklamaya Amerikan devletinin ajandasında yeteri derecede sorun olduğu ve Kıbrıs'ta sorunu ancak garantör devletlerin çözebileceği yönünde bir cevapla karşılık verir.²⁰ 18-19 Aralık tarihinde Londra'da düzenlenen NATO Bakanlar Toplantısı her ne kadar sorunun çözümü açısından bir fırsat olarak değerlendirilse de burada ortaya konulan çözüm önerileri de Türkiye tarafından mantıksız ve kabul edilemez olarak değerlendirilir.²¹

Kıbrıslı Türklerin tepkisini çeken ve Türkleri yok etmeye yönelik hazırlanan bu değişiklik teklifiyle ilgili olarak Anayasa Mahkemesi 21 Nisan 1963 tarihinde 'ayrı belediyeler tesis edilmesi' maddesini iptal eder. Makarios'un bu kararı tanımayacağını açıklamasının hemen akabinde Mahkeme Başkanı Alman Profesör Ernst Forsthoft, 21 Mayıs 1963 tarihinde görevinden istifa eder. Yunanca "Sınır Bekçisi"²² anlamına gelen Akritas kelimesinden esinlenerek isimlendirilen ve "Kıbrıslı Rum ve Yunan milliyetçiliğinin acemi sihirbazlarının Lefkoşa'yı Saraybosna'ya çevirerek Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kanlı bir şekilde bölmek için"²³ kullandıkları Akritas Planı'nın uygulanmasıyla ilgili olarak Yorgacis'in adamları son hazırlıklarını yapmaktadırlar. Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğüyle 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti Rumlarca yaratılan siyasî anlaşmazlık konularının gittikçe artması, olumlu düşüncelerin yerini huzursuzluğa terk etmesiyle Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Enosis'e giden yolda bir atlama tahtası olarak gördüklerini iyice su yüzüne çıkarır.²⁴

Öte yandan Atina'da yayımlanan Ta Nea gazetesi de Rum gençlerinin Atina'da silahlı eğitimden geçtiklerini yazar.²⁵ Gerilimin yavaş yavaş arttığı bu dönemde yaşanan bir başka olay ise Rauf R. Denктаş'ın Kıbrıs'ı ziyaret eden ve KTKA Değişirme Birliği'ni getiren Adana vapuruna çıkarılmaması ve gemide bulunan KTKA Komutanı Kur. Alb. Nuri Ersöz'ün eşi Mübeccel Ersöz'ün kışkırtıcı bir tutumla yoklanmak istenmesidir.²⁶ Aynı konuyla ilgili olarak "Kıbrıslı Türkleri sükûnete davet eden; ancak daha fazla ne kadar kontrol edebileceğinden emin olamayan"²⁷ Fazıl Küçük de bu olaya tepki gösterenler arasındadır. Makarios'un anayasal değişiklikleri bahane

¹⁴ Telegram from the Embassy in Cyprus to the DOS; DOS, CF, POL 15-5 Cyp. Confidential, November 30, 1963 Washington DC.

¹⁵ Telegram from the Embassy in Turkey to the DOS; DOS, CF, POL 15-5 Cyp. Confidential, December 7, 1963 Ankara.

¹⁶ Memorandum of Conversation; DOS, CF, POL Cyp. Confidential, December 12, 1963 Washington DC.

¹⁷ Memorandum of Conversation; DOS, CF, POL Cyp. Confidential, December 12, 1963 Washington DC.

¹⁸ Telegram from Secretary of State to the DOS; DOS, CF, POL Tur.Secret; Priority December 15, 1963 Paris.

¹⁹ Telegram from Secretary of State to the DOS; DOS, CF, POL Tur.Secret; Priority December 17, 1963 Paris.

²⁰ Telegram from Secretary of State to the DOS; DOS, CF, POL Tur.Secret; Priority December 16, 1963 Paris.

²¹ Telegram from Secretary of State to the DOS; DOS, CF, POL 25 Cyp. Confidential, December 18, 1963. London

²² Özden Alpdag, *Barış İçin Savaş*, İzmir, 1974, 18.

²³ Eleftherotipia'dan aktaran Yılmaz Başkaya, *Kıbrıs Türk'ü ve TMT*, Lefkoşa: Galeri Kültür Yay., Haziran 2016, 101.

²⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi* Cilt I-II, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1996, 8.

²⁵ Nacak, 6 Mayıs 1960.

²⁶ Fazıl Küçük, *Mücadelemizin Görkemli Günleri*, (Yay. Haz. Çiler İncirli), KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 2002, 83.

²⁷ ABD The President's Intelligence Checklist, Central Intelligence Agency, 23 Aralık 1963 Dosyası.

ederek Kıbrıs Türklerini yok sayan ve onları sindirerek asimile etmeyi amaçlayan girişimleri sonrasında adada gerilimin gittikçe tırmanmaya başlaması ABD'de de yakından takip edilmektedir ve ABD Başkanı Lyndon Baiden Johnson da Kıbrıs'ta kendilerinin de müdahil olacağı bir durumdan son derece rahatsızdır. Beyaz Saray'dan yapılan açıklamada garantör devletler nezdinde girişimlerde bulunularak Türk ve Rum toplumları arasındaki çatışma ortamını önlemeye yönelik elden gelen her türlü işbirliğinin yapılması da istenir. ABD Başkanı ayrıca 28 Ekim 1963 tarihine kadar Dışişleri Bakanlığında bu konuda alınacak tedbirler ve hareket tarzları konusunda kapsamlı bir rapor hazırlanmasını da talep eder.²⁸ Bu konuyla ilgili olarak son derece hassas davranan Beyaz Saray Kıbrıs'ta başlarının derde gireceği kaygısı içerisinde ve adada garantör devletlerle bir araya gelip ellerinden gelenin en iyisini yapmak suretiyle Kıbrıslı Türklerle Rumlar arasındaki gerilimi azaltma düşüncesindedir. Bu konuda Savunma Bakanlığına tam yetki verilmiş durumdadır.

Kanlı Noel Süreci ve Kumsal Katliamı

Türkleri toptan yok etmek için İçişleri Bakanı Yorgacis tarafından silahlandırılan eski EOKA'cıların Türklere acımasız davranışlarda bulunması, daha sonra da yollara barikatlar kurarak Türk motosikletlileri durdurmaları ve dayak ve küfürle kimliklerini göstermelerini istemeleriyle yükselen tansiyon 21 Aralık 1963 Cuma günü 02.00'de iyice yükselir.²⁹ Rumların ve EOKA'nın bütün baskı, tedhiş ve olumsuz davranışlarına karşılık TMT'nin özellikle komuta kademesinde görev yapanların sağduyulu ve soğukkanlı girişimleriyle sivil Rumların zarar görmesinin de önüne geçilir. Bu dönemde TMT bünyesinde de Rumların ve EOKA'nın Türklere yönelik bir kıyım hareketine girişecekleri yönünde istihbarat alınmaktadır. Esasında Makarios'un adada Kıbrıs Türklerini tasfiye etme bağlamında faaliyetlerini sıklaştırması ve özellikle Kasım 1963 tarihinden itibaren bu yönde adımlar atmasının ardından silahlı Rumların Türklere yönelik tahrik ve baskıları da artmıştır. Örneğin bu konuyla ilgili olarak Dr. Fazıl Küçük anılarında "...ve 20 Aralık 1963'deyiz. Sabahın saat 02.00'sinde Eylenceli Maksi isminde bir Rum, Fırıncı Cemal'in arabasının benzerini kullandığı sırada Olimpiyakos Kulübü önünden geçerken otomatik silahlarla taranıyor ve ağır yaralar alıyor. Olaya tanık olan bir Türk yaralı Rum'u hemen dükkânına alıyor, polisi arıyor ve yardım istiyor. Maksi adındaki Rum polise ifade verirken kendisine Olimpiyakos Kulübü'nden ateş açıldığını, kulüp penceresinde duranları gördüğünü, Türklere hiçbir şikâyeti olmadığını söylüyordu..."³⁰ der.

Kimlik kontrolü bahanesiyle arabasından çıkartılan Zeki Halil'in kendilerini tanıyıp "*O polis değil, Olympiakos Futbol Kulübü'nden Yanni*"³¹ diye bağırdığı kişi ise burada Zeki Halil ve Cemaliye Emiralî'ye ateş açarak ölümlerine sebep olan Rum Polis Başmüfettişi Pandelis'dir.³² "*Biz Yorgacis'in adamlarıyız*"³³ diyerek masum insanları öldüren bu sivil ve üniformalı Rum polislerin başındaki Pandelidis Rumların gözünde "*Elleri Türk kanı ile yıkanmış gerçek bir Elen kahramanıdır*"³⁴ Amerikan belgelerine göre o gün 2 Kıbrıslı Türk vurulup öldürülmüş, ayrıca Kıbrıs Türk ve Rum bölgelerini birbirinden ayıran dar sokaklarda "polisle itiş kakış sırasında" olay yerinde 7 kişi de yaralanmıştır. "*Türkiye'nin günün birinde Kıbrıs'ın bir kısmını alabileceğini zaten kabul eden*"³⁵ Amerikalılara göre bu olay cumhuriyetin ilanı sonrasında ilk ciddi tartışmadır ve liderler her ne kadar konuyla ilgili olarak yaklaşık bir saat süren çatışmanın ardından konuşmaya başlasalar da durum hiç de iyi görünmemektedir. Bu arada Zeki Halil'in de taksici olması nedeniyle TMT adına görev yaptığı ve istihbarat çalışmalarında bulunduğu da ortaya çıkacaktır. Olaya karışan Rum polisin yıllar sonra ortaya çıkan itirafları da Zeki Halil'in arabasının durdurulmasının sıradan bir polis kontrolü ya da rastgele bir arama faaliyeti ya da basit bir güvenlik tedbiri olarak düşünülmesinin mümkün olmadığını ortaya koymaktadır.

²⁸ ABD The President's Intelligence Checklist, Central Intelligence Agency, "Confidential; The White House, October 17, 1963, Washington DC, number 266 sayılı ABD Dışişleri Bakanlığında gönderilmiş memorandum.

²⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 030.01.64.394.29.

³⁰ Küçük, *Mücadelemizin*, 62.

³¹ H. Scott Gibbons, *Peace Without Honour*, Ankara, 1969, 3.

³² Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Anıları*, İstanbul, 1996, 296.

³³ 1955 yılına kadar Kıbrıs Ticaret Odası'nda çalışan ve o tarihte EOKA'ya katılmak için görevinden ayrılan eski İçişleri Bakanı ve EOKA'nın gemi azya alıp bütün Kıbrıs adasını kan gölüne çevirdiği 1955 - 1958 yıllarının, 1959 - 1963 ve Türklere karşı katliamların doruk noktasına çıktığı 1963 sonrasında başrol oyuncusu Polikarpos Yorgacis de kaderin bir cilvesi olarak döktüğü kanda boğulmuş, İngiliz askerlerince EOKA'ya karşı yapılan harekâtlarda üç kere yakalanmasına rağmen daha sonra Makarios'u taşıyan helikoptere ateş açmak ve suikast suçlamasıyla yakalanmış ve hemen bunun akabinde Hermes Operasyonu olarak isimlendirilen bir operasyonla 15 Mart 1970 tarihinde Mia Milya/Değirmenlik yolunda bir otomobilin içinde kendi iç hesaplaşmalarının bir sonucu olarak pusuya düşürülerek muhafızıyla beraber öldürülmüştür.

³⁴ Denктаş, *Rauf Denктаş'ın*, 297.

³⁵ Brendan O'Malley ve Ian Craig, *Amerika, Casusluk ve İşgal; Kıbrıs Komplosu*, Lefkoşa: Khora Yay., 2012, 210.

21 Aralık 1963 gecesi Tahtagala'da Zeki Halil'in arabasının önünü kesen 5 kişilik silahlı Rum ekibinde polis çavuşu Argiris Theofanus dışında "deli cesareti olan biri"³⁶ olarak bilinen Georgios Zahariu, Avgusti Austathiu, 1222 yaka numaralı Andreas Nichola ile Olimpiyakos kulübünde futbol oynayan Yanni isimli Rum vardır. Bu ekip daha sonra arabalarla olay yerine gelen diğer silahlı Rumlarla daha da kalabalıklaşmıştır. Polis çavuşu Argiris Theofanus ve ekibi Lefkoşa'da Baf Kapısı istikametinde ilerlerken Rum Polis Müdürü Mihalakis Pandelides'in arabasını Palala isimli gece kulübünün önünde görürler ve içeriye girerek Gönyeli'de yaşadıklarını anlatırlar. Polis Müdürü Pandelides anlatılanları dinledikten sonra yanında bulunan bir başka polis yetkilisiyle birlikte derhal gece kulübünden ayrılır. Ardından Argiris Theofanus ekibi de oradan ayrılır ve iddiaya göre Başpiskoposluk yoluna saptıklarında ellerinde bulunan şüpheli araç listesinde plaka numaraları yazılı olan iki arabayı görürler.

Bu arabalardan birisi Zeki Halil'in kullandığı arabadır. Arabaları durduran İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis'e bağlı olarak çalışan ve hemen tamamı silahlı olan gruplardan birisidir ve Yorgacis de ekiplerine özellikle Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde keşif ve istihbarat faaliyeti yürütmelerini ve Kıbrıslı Türklere karşı sürekli bir tahrik ve taciz stratejisinin uygulanmasını emretmiştir. Doğrudan Kıbrıs Cumhuriyeti İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis'e bağlı olarak çalışan bu özel timin başlıca görevleri ise *"...EOKA döneminde kendilerine karşı savaşan ve öldürmeyi başaramadıkları TMT liderlerini öldürmek, EOKA'ya karşı İngilizlerle işbirliği yapan ve o dönemde öldürmeyi başaramadıkları Rumları öldürmek ve EOKA döneminde kendilerine işkence yapan İngilizleri öldürmek"*³⁷ olarak sıralanabilir. *"Amaçları tüm çabalarına rağmen boyun eğdiremedikleri Kıbrıslı Türklere bu kez bütün devlet imkânlarını kullanarak hayatı zindan etmek olan..."* Yorgacis'e bağlı bu özel timde Nikos Sampson'dan daha azılı eski EOKA mensupları görev yapmaktadır ve bunların arasında bazı Türkleri, İngilizleri ve kendilerine yardım ve yataklık etmedikleri gerekçesiyle bazı Rumları da katleden Pahna köyünden Nikos Sofokleos da bulunmaktadır. 21 Aralık 1963 ve sonrasında yaşananlar bu stratejinin bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

Aynı günlerde Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçiliği tarafından hazırlanan ve adada özellikle son dönemde yaşanan olayları ayrıntılarıyla ve gün gün ortaya koyan, özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios tarafından gerilimin nasıl yavaş yavaş arttırıldığı, saldırıların nasıl planlı bir organizasyonun parçası olduğu ve Kıbrıs Türklerinin durumlarıyla ilgili olarak Kızılay Genel Başkanlığına da yeni bir rapor ulaştırılır:

"...22 Aralık 1963 Pazar günü, Tahtakale'de öldürülen bir erkek ve bir kadın hadisesiz olarak Türk mezarlığına defnedilirken Rumların şehrin muhtelif semtlerine gizlice yerleşmeye, erzak ve cephane taşımaya başladıkları görülmüştür. Bu faaliyetler daha önce de sezilmiş ise de devletin kendi polis ve jandarmanın silahlarını Rum çetelerine vererek kendi tebaasından bir kısmını teşkil eden Türkleri katletmeleri teşebbüsüne yardım edeceğine ihtimal verilmemişti. Geceleyin saat 20-21.00 arasında telsizi bulunan bir polis arabasındaki bir Türk polis subayı ile eri ve bir sivil telsizden 'Will you proceed at Ortaköy? We heard some gun shots./Ortaköy'e gider misiniz? Bazı silah sesleri işittik.' Bilgisi alınıyor. Ekip derhal Ortaköy'e gidiyor. Orada hiçbir hadiseye şahit olmuyor. Ortaköy nüfusu 1.000'den fazla bir Türk köyüdür ve Lefkoşa'nın banliyösüdür. Ekip buradan uzaklaşıyor ve Girne yolunda devriye gezmeye başlıyor. Devriye esnasında yol üzerinde Aspava isimli Lefkoşa'dan 1 kilometre mesafedeki bir Türk gazinosu önünde bulunan yolun diğer bir polis arabasıyla tıkağın ve arabanın önünde polis subayı Vilademos'un makineli tüfek ve tam teçhizatlı Rum polislerle beklediği görülmüştür. Ekip bu durumu görünce tehlikeyi seziyor ve derhal arabayı geriye manevra yaptırarak arabadan atlıyor ve yerde sürünerek bir eve sığınıyor. Ancak araba manevra yapar yapmaz Rum polisler derhal ateşe başlayarak 47 dakika ateşe devam ediyorlar. Açtıkları ateşle yoldan gelip geçen arabaları taradılar.

Arabalarda bulunanlardan Vasif isminde bir vatandaşımız öldü. Bütün hadise eve sığınan ve üst kata çıkan polisler tarafından kendilerini korumak suretiyle müşahede edildi. Rum polisler bu arada yaptıkları serseri atışlarla bir taraftan Türk evlerini taramışlar, bir taraftan da kendi aralarında panik yaratarak AE 630 numaralı polis arabasını ve iki yeni model piyade tüfeği ile bir av tüfeği ve biri dolu, diğeri yarı dolu iki makineli şarjörü bırakarak kaçmışlardır.

Yukarıdaki hadiseyi müteakip 23 Aralık tarihinde Rumlar kendi kesimlerinde bulunan Cornaro Otel ile Constantin (Golf) Kulübü'nden hafif uçaksavarlarla ateşe başladılar. Türk halkı ellerinde

³⁶ Niyazi Kızılyürek'ten aktaran Yenidüzen, 20 Aralık 2015.

³⁷ Arslan Mengüç, *Ben Tremeşeli Mehmet Ali*, 2013, Lefkoşa, 208.

bulunan yalnız av tüfekleri ve Rumların ellerinden alınan birkaç silahla korunmaya başladı ve böylece mücadele fiilen başlamış oldu.

Rumların mevzilerini şöylece sıralayabiliriz: Mercedes Garajı (Tamirhanesi) kısmı, Küçük Kaymaklı'da bulunan polis evleri, Olimpia (Regis Dondurma Fabrikası), Küçük Kaymaklı sınırında bulunan kontrol kulesi, Rum semtinde Bambakyan Gazoz Fabrikası ve yanındaki Niyabol Kilisesi, Çetenin merkezi olan Konstantia semti Rum kulübü, Türk Lisesi'nin arkasındaki İyoyanis Kilisesi, Buz fabrikasının üzeri, Dianellos sigara fabrikası, Eka (Severis) un fabrikası, Dokuma fabrikasının üzeri, Üçlü karargâh, Ledra Palas, Merkezi hükümet hastanesi, Yeni tiyatro binası, Elektra House (Telefon Dairesi), Baf Kapısı polisi, Ballas Sineması ittisalindeki yüksek bina, Zavallis gazetesi, Hacı Kiryaka binaları, Singer binaları üstü, Kostas Dimitriya cilt doktorunun binası, Fanoromeni Kilisesi'nin karşısındaki bina, Elektrik fabrikası tesisleri, Rum semtinde kalmış olan Ömeriye Camii'nin üstü, Belea Kudas ticaret evinin üstü ve diğer bazı mevziler.

Mücadele Pazartesi-Çarşamba günleri devam etti. Dianellos fabrikası Türk mücahitlerine bırakıldı. Pazartesi akşamüzeri mütareke istendi. Mücahitler mütarekeye razı oldular ve bütün memurların serbestçe dairelerine gidebilecekleri bildirildi; ancak ertesi günü evinden çıkmış ve işe gitmek üzere olan Türk memurları ve iş sahipleri pusuya düşürülerek kendilerine Rum mevzilerinden ateş açılmaya başlandı. Bunun üzerine mücadele yeniden başladı. Türkler Girne yolu üzerindeki şehre takriben bir kilometre mesafede bulunan Aspava mevkiindeki Rumların işgali altında bulunan jandarma karakolunu ellerine geçirdiler. Çarşamba günü Mercedes mevkiini düşürdüler. Aynı gün akşama doğru (Severis) un fabrikası ile Kaymaklı semtinin Yunan Alayı mensupları tarafından takviye edildiği görüldü.

Buz fabrikası aynı gece Türk mücahitlerinin eline geçti. Biraz sonra mücahitler un fabrikasını da ele geçirdiler; ancak Rumlar uzaklaşırken bütün sivil halkı durmadan taradılar. Daha sonra Rumların elinde bulunan Kiryako, Singer Mangli mevkileri susturuldu. Perşembe günü malzeme ve cephane yokluğu yüzünden mücahitler Küçük Kaymaklı semtinden çekilmek zorunda kaldılar. Bundan istifade eden Rumlar Türk asker üniforması giyerek ve bir Türk çocuğuna silah tehdidi altında "Türk askeri geldi." diye bağırtarak silahsız köylü halkı teslim almaya başladılar. Yüzlerce çoluk çocuk, ihtiyar ve kadını tekmeleyerek götürdüler. Yürüyemeyecek durumda olanları şehit ettiler. Müteakiben taraflar arasında alakalı garantör devletlerin müdahalesiyle mütareke imzalandı. Buna rağmen sivil halk yine pusuya düşürülerek esir edilmektedir. Esir edilenlerden bir kısmının daha sonra ölümler listesinde gösterildiği tespit edilmiştir. Yiyeceksiz yerlere gıda maddesi yetiştirmek için giden vatandaşlarımız Rumlar tarafından kaçırlmaktadır."³⁸

Kıbrıs'ta silahlı Rumların TMT üyesi Özer Asım'ın "...Yorgacis'i bizim adamlar 'Ne yapar, ne eder?' diye devamlı takip ederlerdi. Bir ara İngiliz Yorgacis'i hapse atmıştı. TMT üyesi Tahsin Aldıza ve Tacettin Atai Kaymaklı'daki hapishaneye giderek onu dövdüler"³⁹ dediği Polikarpos Yorgacis önderliğinde örgütlenmeleri ve Kıbrıslı Türklere yönelik saldırılarla Kıbrıs Cumhuriyeti'ni de ortadan kaldırma girişimleri konusunda "...Dünya tarihinde büyük eziyetler çekme sırası Kıbrıslı Türklere gelmişti..."⁴⁰ diyen Prof. Dr. Vamık Volkan da "...Kıbrıslı Rumlar (tarafından) Enosis'e ulaşmak için Akritas Planı denilen cinai bir tasarı hayata geçirildi. Plan, mümkün olan en kısa zamanda 'dışarıdan müdahalenin mümkün, muhtemel ya da yerinde görülmesine fırsat bırakmadan, 1-2 gün içinde' Kıbrıslı Türklere gelecek her türlü direnişi bastırarak ortaklık hükümetini yıkmaktı..."⁴¹ diyecektir. Burada belirtilen "...dışarıdan müdahalenin mümkün, muhtemel ya da yerinde görülmesine fırsat bırakmadan, 1-2 gün içinde..." ifadesi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortadan kaldıran Akritas Planı'nın Kıbrıs Türkleri açısından korkunçluğunu ortaya koyma bağlamında çok şey ifade etmektedir ve fazla söze de gerek bırakmamaktadır.

24 Aralık 1963 Salı günü akşam saat 19.00 sularında Terezepulos kod isimli bir Yunan subayının komutasındaki⁴² 50'den fazla Rum bölgeye sızar ve Kanlıdere'nin batısından yollarına devam eder.⁴³ Bu silahlı ekip hemen ardından bölgede bulunan Severis Un Fabrikası'ndaki Rumların ateş desteğiyle Kumsal bölgesine

³⁸ KGMA. K-4709.1964.9-4/1 Kıbrıs. Adnan Öztrak'ın Kıbrıs'a Ait Notları ve Emirleri Dosyası.

³⁹ Hasibe Vehbi Şahoğlu, *Çıplak Gerçekler*, Lefkoşa, 2018, 103.

⁴⁰ Vamık Volkan ve Norman Itzkowitz, *Türkler ve Yunanlılar; Çatışan Komşular*, İstanbul: Bağlam Yay., 2002, 176.

⁴¹ Vamık Volkan ve Norman Itzkowitz, *Türkler ve*, 175.

⁴² Bozkurt, 1 Ocak 1964.

⁴³ Buradaki ekibi Sadrazam "silahlı 40 kişi" olarak vermektedir. Halil Sadrazam, *Kıbrıs'ın Savaş Tarihi*, Cilt I, Lefkoşa: Söylem Yay., 2013, 358.

gelir ve KTAK'de görevli Tbp. Bnb. Nihat İlhan'ın 37 yaşındaki eşi Mürüvet İlhan, çocukları 6 yaşındaki Murat, 4 yaşındaki Kutsi ve 6 aylık Hakan saklandıkları küvetin içinde Rumlar tarafından katledilir ve dünya basını da bu olayı bütün dünyaya yansıtır.⁴⁴ 24 Aralık 1963 Salı günü Kumsal bölgesinde saldırıya uğrayan ve katliam yapılan evde bulunanlar ayrıca ev sahibi Hasan Yusuf Gudum (Yaralı), karısı Feride Hasan Gudum (Şehit), Mora köyünden akrabaları Növber İbrahim (Yaralı), Növber İbrahim'in kız kardeşi Ayşe Halil İbrahim (Cankan) (Yaralı) ve Ayşe Halil İbrahim (Cankan)'in 2.5 yaşındaki kızı Işıl (Cankan) (Yaralı) da vardır.

24 Aralık 1963 günü Kumsal'a yönelik Rum baskını ve Dr. Bnb. Nihat İlhan ailesinin silahlı Rumlar tarafından katledilmesini en yakından gören ve olayın ardından eve giren ilk kişi ise o gün 16 yaşında olan Kudret Anlar olacaktır ve *"...Onları ölü olarak gördüm, nefes verdikleri anlarda gördüm. Çok dehşet içinde kaldım. Çok affedersiniz kusmakla ağlamak arasında bir şey geçirdim"*⁴⁵ diyecektir. Bölgede silahlı Rumlara mukavemet gösteren Kıbrıslı Türk polisler ise şunlardır;⁴⁶ Vedat İleri, Kemal Hıfzı, Hakkı Behiç Aktolga ve Talat Usar. Lefkoşa'da Çetinkaya Spor Kulübü'nde bulunan Lefkoşa Sancak Karargâhı vasıtasıyla Kumsal bölgesinde katliamın yaşandığı sırada Severis Un Fabrikası'ndaki makineli tüfek yuvasını bertaraf etmek üzere görevlendirilen TMT ekibi aşağıdaki isimlerden oluşmaktadır; Ağır yaralı Yılmaz (Mehmet) Bora, ağır yaralı Vural (Cevdet) Türkmen, şehit Tuncer Hasan, Muhip Hüseyin ve Aziz Güner. Hiçbir direnişle karşılaşmayacakları ve bölgede herhangi bir silahlı Kıbrıslı Türk unsurun bulunmadığı yönünde istihbarat almalarına rağmen direnişle karşılaşan silahlı Rumlar son olarak sokağa çıkardıkları sivil, silahsız ve masum insanları kendi hayatlarını garantiye alabilmek amacıyla canlı kalkan yapmaktan çekinmezler. 24 Aralık 1963 günü Kumsal bölgesinde 700 metrelik dar bir alanda silahlı Rumlara mukavemet eden Kıbrıslı Türkler ve çatışma ortamları da aşağıdadır:

- 1- 20 Aralık 1963 gününden itibaren Severis Un Fabrikası çatısına yerleştirilen makineli tüfekle etrafa ateş açan silahlı Rumlar
- 2- 24 Aralık 1963 günü Severis Un Fabrikası çatısındaki makineli tüfek yuvasını imha etmek üzere görevlendirilen Tuncer Hasan, Yılmaz Bora, Vural Cevdet, Muhip Hüseyin ve Aziz Güner Hüsnü'den oluşan TMT ekibiyle müsademeye giren ve kayıplar veren silahlı Rumlar
- 3- Barbarlık Müzesi'nin hemen yanındaki Konya Sokak'ta Müride Olgunsoy'un evinin önünde çatışmaya giren ve Halil Haliloğlu isimli Kıbrıslı Türk'ü öldüren Rumlar
- 4- Şehit Kutsi İlhan Sokağı'yla Konya Sokak arasında Erdoğan Rifat'ın evinin önünde silahlı mukavemetle karşılaşan ve Erdoğan Rifat'ı şehit eden silahlı Rumlar
- 5- Jandarma merkezinden çıkan ve bölgeye yakın bir noktada Hakkı Behiç Aktolga, Vedat İleri, ayrıca (Naci Talat'ın babası) Talat Usar ve (Kara) Kemal Hıfzioğlu'ndan oluşan polis gücüyle çatışmaya giren silahlı Rumlar/Yunanlar
- 6- Jandarma merkezinde mevzide olan Halil Süleyman'la çatışmaya giren profesyonel Yunan askerleri
- 7- Konya Sokak'ta Vadilili Bakkal olarak bilinen Kıbrıslı Türk'le çatışmaya giren silahlı Rumlar

Burada ortaya çıkan durum ise bilinenin aksine bölgeye gelen silahlı Rumlar ve Yunanların bugünkü Merit Otel-Golden Tulip Otel ve Barbarlık Müzesi arasında kalan son derece dar bir alanda 7 farklı noktada farklı şiddette mukavemetle karşılaşmaları ve kendilerine verilen istihbarat bilgilerinin aksine bölgeyi kolayca kuşatıp Kaymaklı grubuyla birleşmelerinin çok da kolay olmamasıdır. Bunun sonucu olarak panikleyen ve hareket kabiliyetini kaybeden silahlı gruplar önce jandarma merkezine doğru (şimdiki Merkez Komutanlığı) hareketlenir ve ardından plan değiştirerek Dereboyu'ndan karşıya geçerek Kornaro Otel civarından güvenli bölgeye doğru kaçmaya başlar. Tam da bu sırada esir aldıkları silahsız sivilleri de önce ateş eden Hakkı Behiç grubunun üzerine sürerler, ardından canlı kalkan yaparak dereden karşıya geçip kurtulmayı planlarlar. Hemen ardından yapmak istedikleri ise görgü tanıklarının anlattıklarına göre bu sivil ve silahsız Kıbrıslı Türkleri orada kurşuna dizmektir; ancak kendilerini fark eden Kızılhaç ekibi bu korkunç planın uygulanmasını engeller.

21 Aralık 1963 Kanlı Noel ve Radyoculukta Yeni Bir Dönem

Daha önce de belirtildiği üzere Garantörlük Antlaşması'na uygun olarak Kıbrıs Cumhuriyeti çerçevesinde devlet memurluğu kadrolarında %70 Rum ve %30 Kıbrıslı Türk çalıştırılması konusu ise Rumların farklı dönemlerde yaptıkları çeşitli baskılar sonucunda hiçbir zaman hayata geçirilemez ve özellikle Başpiskopos ve Kıbrıs

⁴⁴ Daily Mail, 28 Aralık 1963.

⁴⁵ 1947 Lefkoşa doğumlu Kudret Anlar ile 11 Mart 2018 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁴⁶ 1948 Lefkoşa doğumlu Önel Aktolga ile 22 Aralık 2016 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios'un 1962 yılından itibaren Anayasa üzerinde Kıbrıs Türklerinin haklarını gasp etmeye yönelik 13 değişiklik yapma düşüncesi aday kaosa sürükler ve 21 Aralık 1963 günü başlayan Rum saldırılarıyla Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen ortadan kalkar.⁴⁷ 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin eşit egemenlik haklarına sahip olarak kurdukları Kıbrıs Cumhuriyeti çerçevesinde yeni oluşturulan radyo istasyonunda görev yapmaya başlayan Güzide Tunç da ilk günlerdeki huzurlu ortamın hep devam edeceği düşüncesinde olanlardandır. 21 Aralık 1963 günü yaşananlar ve ardından gelen saldırılar radyodaki Türk personelin bir daha Atalasa'ya gitmesini de engelleyecektir.⁴⁸ Bu dönemde radyoda görevli Rum yöneticilerin önce yavaş yavaş ve gizliden başlattıkları, sonradan aleni olarak yürüttükleri Türkçe programların kontrolü ve sansür uygulaması ise zaten diken üzerinde yürüyen ilişkileri ve radyonun geleceğini de etkiler. 21 Aralık 1963 tarihinde başlayan Rum saldırılarının ardından artık CBC'de çalışan Kıbrıs Türkleri can güvenlikleri sağlanamayacağından buradaki işlerine gitmemeye başlarlar ve bunun ardından söz konusu radyo neredeyse tamamen Rumların eline geçer.⁴⁹ Böylece CBC'de görev yapan toplam 17 Kıbrıslı Türk radyodaki çeşitli işlerinden vazgeçerek artık Atalasa'da bulunan radyo istasyonuna gitmezken Kıbrıs tarihinde yeni bir sayfanın açılmasına da öncülük ederler.⁵⁰ Kıbrıslı Türk radyo personelinin Lefkoşa'nın Atalasa bölgesinde bulunan radyo istasyonuna can korkusuyla gidememeleri Bayrak Radyosu'nun kuruluş sürecini de hızlandıracaktır.⁵¹ Mart 1964 tarihinden itibaren Bayrak Radyosu kadroları başta CBC deneyimleri olan kadın spikerler olmak üzere yeni katılımlarla daha da güçlenmeye başlar ve spikerlik görevlerini de bu sefer ağırlıklı olarak kadınlar ele aldı. Türk çalışanların silahlı saldırılar ve tehditler nedeniyle Lefkoşa'nın Türk tarafından ayrılmalılarının ardından radyoda çalışan Ermeni ve Rum memurlar vasıtasıyla programlar devam ederken Kıbrıs Türkleri de asi olarak nitelendirirler. Türk radyo personelinin can güvenliği olmaması nedeniyle 21 Aralık 1963 tarihinde ortak kurulan radyo istasyonuna gidememesi nedeniyle yayınlar artık sadece Rumlar tarafından Rum yanlısı ve Türk aleyhtarı olarak sunulmaya başlanır:

"...O günlerde Kıbrıs Cumhuriyeti Radyosu Rum radyosu gibi yayın yapıyordu. Türk radyo görevlileri ayrılmıştı. Rumlar Türkçe yayınlar sırasında bozuk Türkçeyle çirkin hakaretler yağırdırıyordu. Mücahit arkadaşımız Defterali Kemal çok iyi Rumca biliyordu. Gür sesiyle Rum mevzilerine Rumların bize yaptığı hakaretlere karşılık vermeye başladı. 15 dakika geçti geçmedi Rumların makineli tüfekleri 250 mermilik bir şeridi üstümüze boşaltmaya başladılar. Silahı kapalı mevzilerdeki yerini aldı. Biz kıdemli mücahit olduğumuz için ateş sesinden etkilenmiyorduk..."⁵²

Radyoda görevli Kıbrıslı Türk personelin can güvenliği olmaması ve ortaya çıkan kargaşa ortamı nedeniyle doğaldır ki bir daha çalıştıkları radyo istasyonuna gidememeleri nedeniyle meydan tam anlamıyla Rumlara kalmış durumdadır ve özellikle az çok Türkçe bilen Rumları da kullanmak suretiyle Kıbrıs Türkleri üzerindeki algı operasyonlarını da yoğunlaştırırlar:

"...Rumlar elde ettikleri otorite ile haberleşme ve seyahat özgürlüğümüzü kısıtladılar. Diğer yandan ellerindeki radyo ve televizyon aracılığıyla dünyaya Kıbrıs Türk toplumunu asi olarak gösterme gayretine girdiler. Türk memur ve polisleri devlet kuruluşlarından silah zoruyla uzaklaştırıldı. Arkasından hemen maaşlar, ödenekler kesildi ve ortak haklarla kurduğumuz Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir kanadı olan bizleri ekonomik çıkmaza sürüklediler..."⁵³

Bundan sonra artık tam anlamıyla kara propaganda dönemi ve radyoda görevli Rum memurlar vasıtasıyla algı yönetimi başlar, yanlı, kasıtlı ve art niyetli yayınlarla "yanıltıcı ve telaşa düşürücü haberler arasında"⁵⁴ Kıbrıslı Türkler kötülenirken adada yaşanan zulüm ve vahşetin üzeri de kapatılmaya ve dünya kamuoyundan gizlenmeye çalışılır. Tam da bu noktada süratle bir radyo istasyonu kurulması ve dünya kamuoyuna olup bitenlerin aktarılması zarureti kendisini gösterir. 21 Aralık 1963 sonrasında radyo istasyonunda tek egemen güç olarak ortaya çıkan Rum personel adada olup bitenlerden hiçbir şekilde söz etmezken Kıbrıslı Türkleri

⁴⁷ Caner Akova ile 4 Şubat 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁴⁸ Güzide Tunç ile 16 Kasım 2015 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁴⁹ 15 Mart 1940 Lefkoşa/Dizdarköy doğumlu olan ve halen Kıbrıs Türk Basın Konseyi ve Kıbrıs Türk Gazeteciler Cemiyeti Yönetim Kurulu üyesi olan Meral Ertürk ile 15 Temmuz 2015 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁵⁰ Meral Ertürk ile 15 Temmuz 2015 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁵¹ Sevil Emirzade ile 14 Nisan 2016 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁵² Başkaya, *Kıbrıs Türk'ü*, 101.

⁵³ 1931 Limasol Çiftlikler doğumlu merhum Gülbahar Osman Göçkün'den aktaran Sanem Koç, *Annem Ne Cesurmuş*, Lefkoşa: Okman Printing, 2016, 29.

⁵⁴ Neriman Saygılı, *KKTC Bayrak Radyosu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1987, 1.

Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıkmaya çalışan silahlı suç örgütleri olarak göstermeye başlarlar. Yalan ve uydurma haberlerle yaratılan bilgi kirliliği Kıbrıslı Türkler arasında moral bozucu bir hal de almaya başlar. İnsanlar artık radyo dinlemeye korkar olurlar ve bütün bu yalan haberleri dinlemeye de tahammül edemezler. Özellikle yarım yamalak ve bozuk bir Türkçe ve kötü bir aksanla konuşmaya başlayan ve özellikle köylerini boşaltıp daha güvenli yerlere gitmeye çalışan Kıbrıslı Türkleri de etkilemeye çalışan bu Rum radyo personeli karşısında nasıl tedbir alınabileceği daha ciddi düşünölmeye başlanır.⁵⁵

Böylece tamamen Rum personelin görev yapmaya başladığı bu radyo istasyonu bozuk Türkçeleriyle yayın yapmaya başlayan Rum personel nedeniyle tamamen Türklerin aleyhinde yayınlar yapmaya başlar ve adada yaşananları özellikle dış dünyaya yasal devlete ve devlet sistemine karşı ayaklanmış ve "resmi hükümete isyan eden Kıbrıslı Türkler" olarak aktarmaya ve "Türk tedhişçiler devletin resmi makamlarına karşı silahlı isyan etti. Devlet güçleri isyanı bastırmaktadır..."⁵⁶ şeklinde bilgi kirliliği yaratmaya başlar. Kasıtlı ve yalan haberler, ayrıca tamamen propagandaya yönelik programlar Kıbrıslı Türklerin moral ve motivasyonlarını iyiden iyiye düşürürken adanın farklı yerlerinde olup bitenler ve geride bıraktıkları aileleri ve yakınlarından sağlıklı haber alamamak da ayrıca başka bir dert kaynağı oluşturur. Bütün bu tek yanlı Rum faaliyetleri sırasında Kıbrıslı Türk çalışanların radyoda yıllarca emek verdikleri, muazzam bir arşiv oluşturdukları zengin koleksiyonlar, ses kayıtları, sanat ve kültür programlarından istifade edilir ve Rum radyo çalışanları böylece Kıbrıslı Türk radyoculardan intikam alma hissine kapılırken onları adeta kendi silahlarıyla vurma gayretine de girişirler. Kanlı Noel süreciyle birlikte ortaya çıkan belirsizlik ve gelecek kaygısı hayatta kalma mücadelesi veren Kıbrıslı Türklerin en azından kendi içlerinde seslerini birbirlerine duyurabilmeleri, imkânların uygun olması halinde de dış dünyaya Kıbrıs adasında gerçek anlamda neler yaşandığını aktarabilmek için bir radyo istasyonuna olan gereksinimlerini bir kat daha artırır.⁵⁷ Bu dönemde ilk etapta 103 köyün boşaltılması ve buralarda yaşayan Kıbrıslı Türklerin nispeten daha güvenli bölgelere göç etmeye başlamasıyla ne olup bittiği konusunda bilgilendirilmeleri, olaylardan haberdar edilmeleri de ayrı bir önem taşır. Çok kimlikli radyo istasyonunun Kıbrıslı Türk personeli artık o radyo istasyonuna bir daha gidemeyeceklerdir.⁵⁸

Laleli Camii Sokağı ve Deneme Yayınları

Burada ilginç ve son derece kayda değer nokta ise 25 Aralık 1963 günü ilk defa yayına başlayan ve Kıbrıs Türk halkı tarafından en azından Lefkoşa'da duyulan Bayrak Radyosu öncesinde ve son derece gizli olarak bir başka yerde başka bir radyonun kurulmaya çalışılmasıdır. Bu işin içerisinde ilk etapta oldukları görülenlerse daha 1950'li yılların sonunda İstanbul'da Genelkurmay Seferberlik Tetkik Kurulu tarafından eğitimden geçirilen elektronik-elektrik uzmanı merhum Derviş Özer Berkem, aynı eğitimleri İngiltere'de alan merhum Tuğrul Hilmi Berkay ve Ali Gürsoy bulunmaktadır. Bu da gerek Türkiye'de devletin ve gerekse Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı'nın muhtemel bir Rum saldırısı halinde bir Türk radyosuna ihtiyaç duyulacağı konusunda çok daha önceden çalışmalara başladığını göstermektedir. Buna şüphesiz 1962 yılından itibaren TMT'nin Bayraktarlığını yapan Kemal Coşkun kod isimli, Alb. Kenan Coşgun'un stratejik öngörülerini de eklemek gerekir.

Burada yabancı basın mensuplarına yönelik bir propaganda faaliyetinin içine giren gazeteci Özcan Özcanhan bile yayın yaptığı bu radyoya gözleri bağlı ve kapalı olarak götürüldüğüne ve nereden yayın yaptığını bilmediğine göre konunun hassasiyeti ve gizliliği de kendiliğinden ortaya çıkar. Böylece TMT'nin ilgili birimleri iletişimi sağlamak için her ne kadar başta dönemin Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Fazıl Küçük'ün garajı, Tekke Bahçesi, Lefkoşa Hisarüstü, Mahkemeler ve Posta Dairesi gibi yerleri kullansalar da esasında sadece bilmesi gereken birkaç kişi dışında hiç kimsenin bilmediği başka bir istasyon Laleli Camii Sokak'ta kurulmaya çalışılmaktadır. Şüphesiz bunda Rumların saldırısı ve parazitlenmesiyle ilgili kaygı ve korku da söz konusudur.

TMT'nin Y-1 timi tarafından Orhan Şevket'e ait hurdacı ambarlarından Ali Gürsoy'un teknik desteğiyle vericinin alındığı sırada esasında radyoyla ilgili ilk çalışmalar da Lefkoşa'da Suriçi'ndeki Laleli Camii Sokağı'nda başlamış durumdadır. Burada Atai Ailesi'ne ait olan evde küçük bir ekip bu konuda faaliyete geçmiş durumdadır. 1953 yılında Bafta meydana gelen depremin ardından hasar gören bu Osmanlı mimarisi evin seçilme nedeni ise güvenlik olduğu kadar Orhan Atai'nin elektronikçi olması ve Atai kardeşlerin de Kıbrıs'a radyo ve TV gibi

⁵⁵ Numan Ali Levent'ten aktaran Özker Yaşın, *Nevzat ve Ben*, Cilt III, İstanbul, 1997, 155-157.

⁵⁶ Özcan Özcanhan, *Onurlu Bir Yaşamdan Dikine Kesitler*, Lefkoşa: Gökada Yay., 2009, 36.

⁵⁷ Güzide Tunç ile 16 Kasım 2015 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁵⁸ Ali Ziya Dinçer ile 11 Temmuz 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

elektronik malzemeyi ilk ithal eden, bu konuda çalışan insanlar olmasındır. Tacettin Atai de ailenin yıllar önce başladığı elektronik sevdası ve ticari kabiliyetleri konusunda şunları söyleyecektir:

“...İngiltere’de Nevvar Hikmet diye zengin birisi vardı. Lefkoşa’da, Rum tarafında malları vardı. Öğretmen Salahattin Efendi’nin oğluydu bu Nevvar Hikmet. Yediler’den yolu aldığı gider taa Rum tarafına. Orada bir dükkânı vardı. Motor getirirdi. Biz buna şirket olduk, yatırım yaptık, motosiklet getirirdi. Royal Enfield, Francis & Barnett ve Cycle Master. Cycle Master, bisikletin tekerleğine koyan, benzinle işler, pat-pat-pat-pat. Bu meyanda Atai Kardeşler firması, bu getirdiğimiz Royal Enfield’leri, dükkânda teşhir yeri vardı ve mahdut bir komisyon aldılardı müşteri bulunduğu. Atai Kardeşler şirketi, 1946’larda kuruldu. Atai Kardeşler, 5 kardeşti. Bir de Five Brothers diye şirketleri vardı onların. Atai Kardeşler şirketi, kardeşi çocuklarımındı. Üvey kardeşimin çocuklarının yani. Ermu Sokağı’ndaki dükkânlara Önder bakardı...”⁵⁹

21 Aralık 1963 sonrasında Lefkoşa Suriçi’ndeki mücadeleye fiilen katılan eski TMT üyesi mücahitlerden iş insanı Ahmet Sanver de o süreci şu sözlerle aktaracaktır:

“...1960’lara kadar Kıbrıs’ta televizyon falan yoktu, radyo vardı. 1948’de evimize elektrik bağlanmıştı. 1950 yılında babam Atai Kardeşler’den Saba marka bir radyo almıştı eve. Şimdilerde antika dükkânlarında gördüğümüz o kocaman radyolardan. Ahşap, ceviz çerçevesi, hoparlörlü, önüne güzel işlemeli saten bir kumaş gerilmiş, büyük düğmeli, lambalı, mobilya gibiydi radyomuz. Nurettin Atai geldi, radyomuzu monte etti. Önce evimizin alçı ile sıvanmış dış duvarına perde korniş gibi metal bir anten astı. Sonra da kablo, priz, sigorta derken düğmeyi çevirdi, radyo çalıştı. Atai gider gitmez annem kendisinin işlemiş olduğu tiğ işi küçük örtüyü radyonun üzerine koydu.

Babam radyodan yalnız haberleri dinlerdi. Annem ise skeçlere meraklı idi. Hamiyet Yüceses, Müzeyyen Senar’dan şarkılar boldu. İlk dinlediğimiz kanal Uzun Dalga Ankara Radyosu idi. Ben bu kutunun içinden çıkan bu kadar çok sese taktım. Radyonun altına baktım, arkasına baktım, anlayamadım. Anneme sordum. ‘Sen dinle de hus (sus) ol.’ dedi. Sus oldum ama tatmin olmadım. Aynı soruyu her gün sordum. Annem baktı ki olmayacak, her zaman olduğu gibi bir şeyler uydurma mecburiyetinde kaldı ve bana ‘O sesleri içindeki böcekler çıkarır.’ dedi. O bunları söylemekle elimden kurtulduğunu zannetti ama ben tatmin olmamıştım. Açıp içine bakmalıydım. Sonunda bir tornavida buldum. Annemin evde olmadığı bir gün birkaç saat çalışarak arka kapağını çıkardım. İçinde bir sürü lamba, birbirine ulanmış bir sürü kablo vardı. Baktım baktım böcek möcek yok. Kapattım. Annem eve gelince ilk işim ona ‘Sen bana yalan söyledin. Radyonun içinde konuşan böcek yok.’ demek oldu...”⁶⁰

Özcan Özcanhan da bu konuyla ilgili olarak “*Tekke Bahçesi’ndeki yerimizde taş koyduk pencereye, kimse gelemez, giremez orada ama yayın nerede yapılır? Yayın başka yerde yapılır. Karababa mı derler ne derler Surlarıçi’nde Atai’lerin yıkık dökük bir evi vardı. Onun altında ‘Kısa dalga.’ dediler Bayrak hem kısa dalga, hem orta dalga yayın yapmaya başladı...*”⁶¹ diyecektir. Evin hemen yakınındaki caminin minaresi ise radyo yayınlarının aktarılması amacıyla anten olarak da değerlendirilmiştir. Bu evde radyo çalışmaları başlamadan önce yaşayan aile ise Kıbrıslı Türklerin Türk sinemasına ihraç ettikleri sinema yıldızı Feri Cansel ve ailesinin yaşamasıdır: “...*Bu evde önceleri Kahveci Ali ve ailesi ile kızları meşhur sinema yıldızı Feri Cansel yaşıyordu. Ben hatırlıyorum çünkü hemen Laleli Camii karşısında yeğenim Ata Dayanç’ın annesi Fatma teyzem ve eniştem Fethi Dayanç kalıyordu...*”⁶²

Bu zorlu ve sıkıntılı günlerde TMT Bayraktarlığı tarafından Derviş Özer Berkem’in ifadesiyle “havadaki savaş”⁶³ bağlamında tamamen propagandaya yönelik olarak Kıbrıs’ta bulunan yabancı gazeteciler için de bir gösteri hazırlanır ve onlara Bayrak Radyosu yayınları Laleli Camii Sokak’ta bulunan bu evde ilk defa olarak canlı yayınla gösterilir:

‘Sesimizi duyuran, bize moral veren Bayrak’a teşekkürler, sağ olunuz, var olunuz.’ sözleri ne kadar değerli ve cesaret verici idi. ‘This is Radio Bayrak, the Voice of the Turkish Cypriot Fighters’ anonsları işitildikçe çılgına dönen Rumlar Bayrak’ı bulup susturmak için neler denemediler; ancak uyanık liderlerimiz sık sık yer değiştirmemizi sağlayarak Bayrak’ı gözleri

⁵⁹ Sevgül Uludağ’dan aktaran Yenidüzen, 16 Mayıs 2006.

⁶⁰ Ahmet Sanver, *Eski Lefkoşa, Eski Lefkoşa Anılarım-4*, Lefkoşa: Ateş Matbaacılık, 2016, 62.

⁶¹ Özcan Özcanhan’la 15 Nisan 2017 tarihinde Ortaköy/Lefkoşa’daki evinde yapılan görüşme.

⁶² Ali Ziya Dinçer ile 11 Temmuz 2017 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

⁶³ Derviş Özer Berkem ile 8 Şubat 2016 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

gibi korumasını bildiler. Yabancı medyanın ve dünyanın dikkatlerini üzerinde toplayan Bayrak'ı yetkililerin izniyle gelip gördüler. Gözleri bağlı, Kuru Çeşme'de köhne bir evde kocaman bir oda, ortada küçücük bir masa, üzerinde antika bir mikrofon. Masaya oturan, başında bir un çuvalı, ağız ve gözler için açılmış üç delik. 'This is Radio Bayrak, the Voice of Turkish Cypriots fighting for freedom, dignity and their lives' cümlelerini kameraları, teypleri ile kaydeden yabancı gazeteciler⁶⁴ inanamadılar..."⁶⁵

Özcan Özcanhan, Laleli Camii Sokağı'nda yabancı gazetecilere yönelik bu yayın konusunda 4 yıl sonra da;

"...Halil Paşa dostum bir gün aradı, başıma bir çuval geçirdi ve beni bilmediğim bir yere götürdü. Önüme bir mikrofon koydular ve 'Yabancı gazetecileri getireceğiz. Kayıt yapacaklar.' dedi. Düşman 'Amerikanlar, İngilizler kurdu, Türkler radyo kuramazlar.' diyorlardı. Bir yandan da yerini ve seslendirenleri arıyorlardı. İlerlettik işi. Bayrak güçlendi. Deli oluyor Rum. İlla öğrenecekler. Bir gün aldılar beni. Başıma bir çuval giydirdiler. İki delik gözlerime, bir delik ağızma açtılar. Gittik yine Surlarıçi'ne. Ben de bilmem nereye gittiğimizi. Bizim mücahitler götürüyor. Bir masa var, bir tek böyle mikrofon. Oturduk. Kapalı yüzüm gözüm. Bir kâğıt parçası işte önümde. Tapur tupur ansızın 5-10 tane bizim mücahit silahlı, 15-20 tane daha başları ve gözleri bağlı insanlar girincelar Halil Paşa vardı istihbarat sorumlusu, başka Türkiyeli bir kumandanımız. 'Açın.' dediler, açtılar gözlerini. Çuvalın ağız yerini, göz yerlerini açtılar. En az 20 yabancı gazeteci gözleri bağlı olarak getirildi. Bunlar Bayrak'ı görmek istedi. Bizimkiler de izin verdi 'Götürün görsünler.' Hep hep yabancı gazeteciler. 'Tamam.' dediler, bana işaret verdiler. 'Burası Kıbrıs Türk Mücahit Bayrak Radyosu. This is Radio Bayrak. The Voice of Turkish Cypriot Fighters.' Bunlar kaydeder 'This is the Voice...' falan. 'O kadar, kes.' dedi, kestik. Topu topuna 5 dakika (kayıt oldu). Yer de bu kadarlık. En yanımda olan teşebbüs etti açsın da (gözlerini) görsün ama komadılar. Kayıtlar yaptılar, yüzümü görmek talebinde bulundular. Reddedildiler. Tekrar aynı bağladılar gözlerini, aldılar gittiler ondan sonra ben açtılar başımı. Ondan dolayı 5 Kıbrıs lirası moral takviyesi aldın Bayraktarlıktan düşünebiliyor musun? Bayrak'taki serüvenim böyle..."⁶⁶

diyecektir. Oysa Bayrak Radyosu ve Kıbrıs'ta psikolojik algı operasyonlarının iletişim anlamında beyin takımından olan merhum Derviş Özer Berkem ise bu konuyla ilgili olarak "...Biz bütün bu faaliyetler ve çalışmalarla sadece Bayrak Radyosu'nu kurmuş değildik. Onun da ötesinde askeri iletişim konusunda da altyapı hazırlıyorduk ve Laleli Sokağı'nda Özcan Özcanhan bu yabancı gazetecilere haber okuduğunda sadece radyoyu göstermekle kalmamıştık ama hiç kimse bizim askeri haberleşme konusunda da çalıştığımızı tahmin edemezdi..."⁶⁷ diyecektir. Berkem'in de ifade ettiği üzere Kıbrıslı Türklerin yapmaya çalıştıkları sadece bir radyo istasyonu kurmanın çok ötesindedir ve bu konuyla ilgili çok gizli faaliyetler son derece kısıtlı ve konunun uzmanı Kıbrıslı Türk personel tarafından adada yıllardır sürdürülmektedir.

Laleli Camii Sokağı'nda yapılan radyo yayınları konusunda Fatma Uzunoğlu da adı geçen sokakla ilgili olarak "... Benim çocukluğumda Feri Cansel'in annesi Atailer'in evinde yardımcı idi. Feri'nin annesi Ayşe Abla Atailer'in annesine yardımcı olarak çalışırdı Atailer da Feriha'ya arka çıkarlardı. Evleri yan yana idi. Feriha çocukken çok şık giyinirdi. Atailer orda otururken Laleli Çeşme'nin tam karşısında Deli Fethiler otururdu Fethi, Avukat Ata Dayanç'ın babası idi Annesi de Fatma Abla Atailerin annesi ile çok arkadaşlıklar Atailer'in annesi çarşafı bir kadındı ve gözlüklü idi ve daima kapısının önünde otururdu..."⁶⁸ bilgisini verir.

Laleli Camii Sokak'taki bu evde Bayrak Radyosu öncesi çalışmalara katılanlardan tespit edilebilenler Derviş Özer Berkem, Erdoğan Naim, Nurettin Özhan, Önder Atai, Orhan Atai, Nurettin Atai, aynı evde bir dönem işe sorumlusu olarak da görev yapan Yılmaz Zaim, Nurettin Özhan, Kubilay Halluma, Yusuf Osman Gazi, Ali Ziya Dinçer, Hilmi Refik, İTÜ Elektrik Mühendisliği mezunu Özhan Ragıp, Diş Hekimi Erdoğan Mirata, Selçuk Erer, elektrikçi Ersoy Talat, Yüksel Ratip, Ali Gürsoy ve Yusuf Osman Gazi'ye yardımcı olan Üstün isimli kişilerdir. Burada isimleri verilenlerin birkaçı hariç tamamı elektrik-elektronik teknisyeni ya da Türkiye ve İngiltere'nin saygın üniversitelerinde elektrik-elektronik mühendisliği okuyan Derviş Özer Berkem, Ali Gürsoy, Orhan Atai, Tuğrul Hilmi Berkay, Özhan Ragıp gibi mühendislerdir. Kendilerine ait Osmanlı mimarisiyle inşa edilmiş iki

⁶⁴ Özcan Özcanhan'ın gözleri kapalı olarak götürüldüğü ve yabancı gazetecilere propaganda amaçlı yayın yaptığı yer kendisi o anda fark etmese de Atai Ailesi'ne ait olan Laleli Camii Sokağı'ndaki evdir.

⁶⁵ Özcan Özcanhan'la 15 Nisan 2017 tarihinde Ortaköy/Lefkoşa'daki evinde yapılan görüşme.

⁶⁶ Özcan Özcanhan'la 15 Nisan 2017 tarihinde Ortaköy/Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁶⁷ Derviş Özer Berkem ile 8 Şubat 2016 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁶⁸ Fatma Uzunoğlu'dan alınan 11 Ocak 2021 tarihli bilgi notu.

katlı evde radyo çalışmalarına girişen Orhan Atai ise yıllar sonra Neriman Atai vasıtasıyla o günlerde yaptıklarını/yaşadıklarını şu sözlerle ifade eder:

“Bayrak Radyosu’nun İlk Kuruluş Tarihi ve Hadiseler

Tarih 13 Ocak 1964. Ali Ruhi Sokak, Abdi Çavuş Mahallesi, Lefkoşa

23 Aralık 1963 tarihinin akşamı silah sesleri ile kuvvetli bomba patlamalarını işiten halkımız korku içinde panik olmaya başlamışlardı. Ertesi gün de Rum radyolarının Türkçe yayınları ve propagandaları ile Türk semtlerini teslim aldıklarına inanmak belli değildi. Benim aklıma ilk gelen düşünce, bizim de radyo istasyonumuz olması ve hakiki olayları halkımıza iletmektir. Müessesemiz Atai Kardeşler Şti. elektrik üzerine her cins eşyalar ithal ve satış yapan bir şirketti ve şirkete ait servis ve tamirat üzerine ayrıca atölyelerimiz de mevcuttu. Ben de dâhil teknisyenlerimiz şirketimizde çalışıyorduk. Vakit kaybetmeden Nurettin Atai ve radyo-TV teknisyenimiz Muammer Raşit’le yapabileceğimiz istasyon üzerine konuşup hemen harekete geçmiştik. Bunun üzerine ihtiyacımız olabilecek malzemeler üzerine listeler yapıp kullanılacak aletleri, yani ‘generator ve Scope’ bir araya paketlenip kutulara kaydedildi. Osmanlı zamanında mahkeme olarak kullanılan büyük bir bina bizim ailemizindi ve ailemiz orada yaşadığı müddet bütün kardeşlerimiz orada doğup büyümüşük. Lefkoşa semtinin ortası olan bir yer ve Laleli Cami tam karşımızda bulunuyordu ve boş duruyordu.

Hemen istasyonumuzu buraya kurmaya karar verip ertesi gün malzemelerimizi oraya taşımaya başladık. Yardımcılarımızdan birisi de bir bayrak bulmuş ve oraya çekmişti. Eksikliğimiz kurulacak istasyonumuzun isminin olmaması idi. Ben de ‘Bayrak Radyosu’ olmasını söyleyince hep beraber kabul olundu. Başta istasyonun planının çizilmesi en mühim bir proje idi ve kısa bir zamanda bu kolay değildi. Teknisyen ekiplerimize yardımcı olarak 2-3 teknisyen de ekleyip fikirlerimizi paylaşarak daha erken sonuç alınabilirdi. Bunun üzerine iyi tanıdığım Özer Kufi’ye mesaj gönderip davetimizi bildirdim. O da benim gibi Londra’dan mezun olmuştu ve Kıbrıs Polisi Trafik/Komünikasyonun Komutanı idi. Ertesi gün bizlere katılmıştı.

İki gün sonra kardeşi Onur vasisiyle Özer Berkem de grubumuza dâhil oldu. Binanın büyük odalarının birinde geniş bir masa etrafında hep beraber planımıza başlamıştık. Vakit kaybetmeden gece yarısına kadar devam ederek 3. günün sonunda tamamlayabilmiştik. İkinci mühim iş de planımızı pratik maddeleri bir ana boarda birleştirerek işletmek olacaktı. Bu parçalara/malzemelere büyük bir ana board lazımdı. Elimizdekiler küçüktü. Nurettin Atai elimizde bozuk televizyonlar olduğunu ve onları söküp birleştirebilme sorusunu anınca hemen tespit edilip bizlere yakında olan maden dokucu Muhit’e götürüldü ve onları birbirine bağlayarak ‘ana board’umuz’ elde edildi.

Vakit kaybetmeden plana ve değerlerine göre parçaları birleştirerek imal edilmesi başlamış oldu. Bir ara eksiklerimiz oldu. Bunların bir kısmını bizleri daima destekleyen Dr. Burhan Nalbantoğlu tedarik edebilmişti. İki adet eksiklerimiz de iyi kalitede bir mikrofon ve bir ‘variable frekans condenser’i oldu. Bunları elde tutan mağaza da Rum tarafında idi. Bunların nerde olduğunu bilen Önder ve Nurettin Atai olabilecekti. Gece yarısından sonra beraberlerine iki silahlı mücahit ve kapak açabilecek aletler alarak Lokmacılar sınırına yakın gizli bir yerden geçip Ledra Sokağı’na yakın olan mağazaya girip istediklerimizi bulabilmişlerdi. Son yapılacak isimimiz yüksek bir yere transmitterimizin antenini kurmaktır. Bu da kısa zamanda halloldu. Bu iş bizim binadan karşımızdaki caminin minaresine antenimizi bağlamakla hal olundu. Vakit kaybetmeden isviclerimizi koyup denemelerimize başladık. Mikrofonda konuşmalarımızı yanımızdaki portable radyolarımızda işitiyorduk ve hepimiz bir birimizi tebrik ediyorduk. Ekiplerimiz ve yardımcılarımıza da birer radyo vererek binamızdan uzaklaşarak işitebilecek mesafeleri denedik. Mesafeler artıkça sesler azalıyordu. Bunun üzerine bazı ayarlamalar yaptıktan ve ekleyici step-up transformerler ekleyerek kuvveti artırıyorduk.

Bunun üzerine yayınlarımıza halkımıza Bayrak Radyo’muzu ilan ederek ve kanalımızı bildirerek bizleri dinlemelerini ve aldığımız malumatlara göre hakiki durumu bizlerden işitebileceklerini yayın yapıyorduk. Haberimizi işiten Dr. Nalbantoğlu bizi hemen ziyarete gelmişti ve bizim sürprizime bir kaç gün sonra onun kontrolü altında BBC Radyo/Televizyonu’nun haber ekiplerini bizim radyomuza davet etmişti. Televizyon kameraları ile bizlerle her şeyi filme almışlardı. Bizler her ihtimale karşı yüzlerimizi yarı kapalı tutmuştuk. Aynı zamanda bina üzerine ve yüksek ağaçlar üzerine de silahlı mücahitlerimizi yerleştirmiştik. Bunlar hep BBC tarafından çekilmişti.

Sahsi Röportaj Ekiplerimiz;

1- Orhan Atai: Doğum: 28/12/1934, 13 Ali Ruhi Sokak, Lefkoşa. Tahsili; Haydarpaşa İlkokulu, Ortaokul, Lefkoşa Lisesi, EMI Tech/Radio/TV Institute, London, 1955/57 Brussel/Belgium 1955/56 Villingen /Germany 1957/58

2- Muammer Raşit: Radio /TV Technisien

3- Özker Kufi: London/Middsex, Electronic College, İngiltere

4- Nurettin Atai: Elektrik ve Gaz ve Mamulleri Teknisyeni

5- Özer Berkem: Ankara/ Türkiye Electric/Radio TV College

6- Önder Atai: Birçok maddeleri elde etmekte yardımları çok faydalı idi.

Dr. Burhan Nalbantoglu devamlı bizleri ziyaret ederek her çeşit yardımlarda ve ilerlememizi takip ederek cesaretlerde bulundu. Caner ve Orhan Kardeşler atölyelerimizde yardımcı olarak genç işçilerimiz her arzularımıza karşılık yardımları oldu..."⁶⁹

Görüleceği üzere Orhan Atai harekete geçmeleri yönünde verilen talimatın hemen ardından 3 gün gibi kısa bir süre içerisinde radyoyu hayata geçirdiklerini belirtmekte, hemen yanlarındaki Laleli Camii'ne ait minare vasıtasıyla da anteni daha yükseğe çıkarmayı başardıklarını söylemektedir. Orhan Atai daha önce de kendisiyle yapılan bir görüşmede *"Yıl 1964, Ocak ayı. Topladığımız teknisyenlerle Bayrak Radyosu'nun kuruluşunu konuştuk. Hep bir arada bu radyonun kurulması üzerine karar verdik ve bunun üzerine çalışmalarımıza başladık. Evimiz eski, büyük binaydı ve tam Laleli Camii'nin karşısında bulunuyordu. Burada kurduğumuz radyonun antenlerini kurmak için de aynı zamanda binanın bir tarafından caminin en yüksek yeri olan minaresine (anten) bağlantılarımızı yaptık ve minarenin üzerinden antenlerimizi kurduk ve gece gündüz radyomuz üzerinde çalıştık. Başarılarımızı da devam ettirmek üzere her zaman çalışıyorduk ve nihayet devamlı mahallelerde gezerek elimizde olan radyolarla denemelerimize de başladık..."*⁷⁰ diyecektir. Öte yandan Orhan Atai ısrarla çalışmalara Ocak 1964 tarihinde başladıklarını belirtse de bu mümkün değildir. Tam tersine muhtemelen Orhan Atai ve hamile olan eşinin Kıbrıs'tan ayrılmaları Ocak 1964 tarihinde gerçekleşmiştir. Bayrak Radyosu'nun ilk deneme yayınlarına başlaması ve ilk defa "Bayrak Bayrak Bayrak" anonsuyla havaya çıkması 25 Aralık 1963 olduğuna göre Laleli Camii Sokağı'nda başlatılan çalışmalar çok daha öncedir.

Aynı konuyla ilgili olarak *"Ben elektronik, radyo ve TV üzerine İngiltere'de çalıştım. Ondan sonra Kıbrıs'a döndüm ve bir sene sonra başlamıştı bu vaziyetler. Tabii Denктаş'ı da çok iyi tanyordum. Dediler ki 'Böyle bir şey yapmak istiyoruz.' 'Ne yardım isterseniz tedarik edeceksiniz.' dediler"* diyen Orhan Atai yıllar sonra Kanal T Londra Temsilcisi Duygu Tağmaç vasıtasıyla⁷¹ kendisine yöneltilen sorulara cevaben de şunları söyleyecektir:

"...Başlangıçta bizim elimizde hiçbir şeyimiz yoktu. Bizim evin yanında da Laleli Camii'nin minaresi vardı. Bizim evden camiye antenler kurduk ve başladık orda. BBC geldi, fotoğraf falan çekti. İşte o zaman (çalışmaları) başlatmıştık biz yani. Birkaç ay sonra değişiklik oldu falan. Neden bu evde çalıştık? Çünkü bu ev büyük bir evdi ve Osmanlı zamanında mahkemeydi. Şimdi yıkılmışlar galiba bu evi. Biz de orada doğduk zaten. Bir büyük odası vardı mesela ve bu büyük odada 18 tane pencere vardı. İçeride büyük bir salon ve insanlar da dışarıda bekleyip mahkemeye girerlermiş bu evin salonlarında. Büyük bir köşe eviydi bu ev ve bizim Atai ailesine bağlıydı; etrafındaki evler de, bahçeleri de. Evde de, etrafında da değişiklikler oldu hep. Hemen hemen 60 yıl oluyor 1963'den bu yani. Bu evde çalışma nedenimiz budur. Bazı geceler Rum tarafına da geçtik ve epeyi tehlikeli işler de yaptık. Elektronik üzerine mağazalar da açtık. Gayet kurduk (radyoyu) ve çalışıyordu da. Radyo olarak başlamıştık ve TV ondan sonra geldi ama ben maalesef orda değildim artık. Mecbur oldum Kıbrıs'tan ayrılmaya çünkü benim hanımı Alman elçiliğinden almışlardı çocukla. Gebeydi aynı zamanda ve Almanya'da ailesinde kaldı.

Sonra (eşimin sağlığıyla ilgili) tehlikeli bir şey oldu ve beni Alman Büyükelçiliği alıp uçağa götürdü ve Almanya'ya uçtuk Alman eşimle birlikte. En çok yardımı bana Özker Küfi yapmıştı radyoda. Özker Küfi o zamanlar trafik polisinin müdürüydü ve her yere gidebilirdi. Birçok malzemeyi de onun vasıtasıyla elde etmiştik. Benim birader Nurettin Atai de yardım etti bize. Bizim mağazalarımız vardı ve biz ithalat yapıyorduk TV, radyo, elektronik üzerine. Bütün parçaları biz kendimiz yaptık, bulduk orada. Diğer malzemeleri de dediğim gibi başka yerlerden (Rumlardan vs.) getirdik. Ondan sonra orada başladık çalışmaya. Tabii mağazalarımızda olan malzemeleri de hepsini birden topladık ve radyo vericisi üzerine bir çalışma yaptık. Çok aşırı bir

⁶⁹ Orhan Atai tarafından Londra'dan Neriman Atai'ye gönderilen 18 Şubat 2021 tarihli görüntü ve bilgi notu.

⁷⁰ Orhan Atai ile 20 Temmuz 2017 tarihinde Londra'da yapılan görüşme.

⁷¹ Covid-19 salgını nedeniyle yaşı gereği bir araya gelmekten çekinildiğinden ve İngiltere'de uygulanmaktan olan pandemiye bağlı kısıtlamalardan dolayı Orhan Atai'ye sorular telefoniyen aktarılmıştır.

kuvveti yoktu radyonun başladığımızda ama aşağı yukarı 500-600 metreye kadar devamlı radyoyu herkes duyabilir mi diye dinlerdik. Tabii o cihetten yavaş yavaş (gücü) yükseldi. 50-60 kilovattan 100 kilovata çıktık. Çok güçlü değildi ilk zamanlar ama 1 Mil içerisinde olan insanlar alabiliyordu radyo yayınlarını. Her gün yayınımız vardı orada gece gündüz ve tecrübe yapıyorduk daha da kuvvetlendirmek için radyoyu. Oradan ben de pek tabii yayın yaptım. Ben mühendis olduğum için biliyordum nasıl olacağını, nasıl yapılacağını ve diğer mühendis arkadaşlarla çizdik ne olacağını, ne konulacağını, ne şekilde yapılacağını radyonun. İsmi de Bayrak Radyosu olarak ben verdim yani. Ben ayrıldıktan sonra daha başka mühendisler de geldi bizim yanımıza. O zamanlar bizim hiçbir şeyimiz olmadığı için Rumlar da bizim aleyhimize gayet değişik propagandalar başlatmıştı. 'Rumlar kendi radyolarından Türkler aleyhine yayınlar yaptığından dolayı biz de bir şeyler yapalım ki kendi halkımıza dinletelim.' dedik. Ahali bilmiyordu vaziyet ne oluyor. Hatta bir zaman minaredeydik bu antenleri kurmak için ve bize o taraftan (Rumlar) ateş açmaya başlamışlardı..."⁷²

Bu süreçte Rumların kurduğu barikatlarda sıkıntı çekenler sadece Kıbrıslı Türk kadınlar değil, neredeyse bütün Kıbrıs Türk toplumdur ve özellikle Lefkoşa'da ticaretle uğraşan Atai Ailesi de bundan en çok etkilenenler arasındadır. Nurettin Atai de yaptıkları elektronik ticareti ve özellikle 21 Aralık 1963 sürecinde yaşadıkları zorluklarla utanç barikatlarında karşılaştıkları sıkıntıları şu sözlerle aktaracaktır:

"O dönemde Rumlar birçok şeyi yasaklamışlardı. Mesela buzdolabının Lefkoşa'ya girmesi yasaktı, hiçbir beyaz eşyanın Türk tarafına girmesine izin verilmiyordu. Eşyaların dışında köylüler de barikatlardan Türk tarafına geçemiyorlardı. Hatta bütün barikatlarda kamyon ve arabaların benzinlerini boşaltıp Lefkoşa'nın içerisine ancak bu şekilde girmemize izin veriyorlardı. Biz o dönemlerde buzdolabı getiriyorduk. Hatta buzdolaplarının tahtalarını, kasalarını bize zorla çıkartmak için hepsini barikatta indirip açtırıyorlardı. Biz ancak kasasız, ambalajsız bir şekilde beyaz eşyalarımızı içeriye alabiliyorduk. Bunu yapmalarının sebebiyse kasaların içinde silah, mermi, bomba veya bunun gibi patlayıcı madde olasılığındandı. Beyaz eşyaları biz o dönemde Türkiye'den getiriyorduk ve bize ne kadar televizyon ve buzdolabı getirttiğimizi soruyorlardı. Rumlar sürekli Türk tarafındaki piyasayı araştırıyorlardı. Bu tüccarlar arasında kim daha fazla buzdolabı satmışsa o tüccara kota koyuyorlardı. Rumlar Türk tarafının ekonomisinin kendilerinininkinden daha iyi olmasını istemezlerdi. Bizim de satışlarımız o dönemde Rumlarınkine göre daha iyiydi..."⁷³

Laleli Camii yakınlarındaki evde Bayrak Radyosu'nun kuruluş aşamasında yapılan çalışmaları Ali Ziya Dinçer de şu sözlerle aktaracaktır:

"...Kuruçeşme'de Hilmi Refik'in evi ve Laleli Camii yakınında Atailere ait eski boş bir evde radyo yayını için teknik çalışmalar başlamıştı. Orda tanıdığım arkadaşlar arasında Özer⁷⁴, Erdoğan⁷⁵, Nurettin Özhan ve daha bazı arkadaşlar vardı. Jeloso marka bir ses amplifikatörünü radyo vericisine çevirme çabası içerisinde idik. Burası daha sonra Bayrak Radyosu'nun kısa dalga birimi olarak yayın yapmaktaydı... Kuruçeşme'de Alaybey Sokak'ta Atailere ait metruk bir evde radyo vericisi kurma çalışmasını başlatmak için birçok müteşebbis arkadaşlar ordalardı. Kemerli bir kapıdan giriyorsun, küçük bir sundurma, sağdaki odaya girişte bir basamakla uzun bir oda içerisinde bulunuyordu cihazlar. Solda da bir oda ve arkada da personele dağıtılan iase deposu vardı. Ben de katılmıştım çünkü bir gün önce CBC Atalasa radyo TV istasyonunda siyah-beyaz TV vericisi sorumlusu olarak görev yaptığım bir anda tesis EOKA'cılarının işgaline uğramıştı..."

Atailere ait bu metruk evde birçok arkadaşın radyo istasyonu kurma çabaları içinde olduklarını gördüm ve ben de katıldım. Orada Özhan Ragıp'la bir Jeloso tipi, 807 lambaları kullanan audio amplifikatörünü vericiye çevirme çalışmalarında RF bobin sarmıştık. Orada hatta rahmetlik Dt. Erdoğan Mirata ve Selçuk Erer ve daha başka arkadaşlar da vardı spikerlik yapmak için! Vericinin antenini ise Laleli Camii'nin minaresine çekme çalışmaları yapılıyordu Elektrikçi Ersoy ve Yüksel (Ratip) gibi arkadaşlarla! Bir ara da rahmetli Ahmet Yusuf Atamsoy, bazı yabancı gazetecileri vericiye getirmiş ve göstermişti. Gazeteciler mekâna gözleri kapalı getirilmişti, yeri öğrenmemeleri açısından. Nitekim burası Bayrak Radyosu'nun kısa dalga birimi olarak da yayınlarını sürdürmüş ve hatta personele verilen iase deposu olarak da kullanılmıştı. Yılmaz

⁷² Orhan Atai ile 12 Nisan 2020 tarihinde Londra'da yapılan görüşme.

⁷³ Nurettin Atai'den aktaran Zeycan Ahiskal, *1958-1974 Arası Kıbrıs'ta Yaşananlar*, Lefkoşa: YDÜ, 2000, 3-5.

⁷⁴ Derviş Özer Berkem.

⁷⁵ Erdoğan Naim.

Zaim de orda görev yapmıştı birçok diğer arkadaşlar gibi. Evet, Mısırlıoğlu apartmanı, Ayasofya Camii yanında, elektrikçi Talat ustanın dükkânıydı altta. Oğlu da Ersoy'du. Yüksel de makarnacı, yeğenim Yüksel Ratib'di. Başka arkadaşlar da vardı tabii! Laleli Camii'ne anten kablosu çekmişler!

Ben bu eve gittiğimde soldaki bir odada bazı kişilerin beklediğini görmüştüm, içlerinden tanıdığım iki kişiyi fark etmiştim. Birisi Dt. Erdoğan Mirata, diğeri Erer Selçuk'tu. Erdoğan Bey'i CBC'de Türkçe haber spikeri ve Ortodonti üzerine yorum yaptığı için tanıyor ve elinde bir de mikrofon olduğunu ve beklediğini fark etmiştim. Diğer arkadaşı da tanıyordum. Yani bu arkadaşlar da birçok diğerleri ile bir hizmet verebilmek için oradaydılar. Karşı odada ise birçok arkadaşlar, Atai kardeşler, Ali Gürsoy, Özhan Ragıp, Kubilay Halluma, Erdoğan Naim, Özer Berkem'in de içinde bulunduğu bir müteşebbis grubun bir radyo yapma çalışması içinde olduklarını fark ettim. Ben de hatırlıyorum Özhan Ragıp'la bir Jeloso tipi audio ses amplifikatörünü, 807 tipi lamba kullanan cihazı ki bu lambalar RF de de çalışabildiği için, vericide de kullanılabilir, birlikte bir RF bobini sarmıştık Özhan Ragıp'la. Burası Bayrak Radyosu'nun Kısa Dalga birimi olarak paralel yayınlarını sürdürmüştü. Ayrıca, o zaman Türkiye Kızılay'ın gönderdiği kuru yiyecek erzak deposu olarak da personele iase verildiği depoydu ayrıca. Yılmaz Zaim arkadaşımız da orda sorumlu olarak, iaşenin verilmesine de yardımcı oluyordu...

Ondan sonra bir sürü şeyler gördük tabii orda. Neyse o hastane oldu orası ve bu arada da az ileride gene Atailere ait, onların metruk bir binaları vardı orada boş. Orada radyo kurma çalışmaları başladı, radyo vericisi. Hatta ben CBC'de iken iki yönetim kurulu üyesi vardı Türk; Halil Ali Rıza ve Tefvik Ali Rıza. Bunlara demiştik biz 'Eğer bir durum olursa, çünkü durumlar kötüleşmeye gidiyordu, bir sabotaj programı yapalım isterseniz.' dedim transmitterleri şunları bunları falan. 'Gerekmez, biz önlemi aldık.' dediler. Hâlbuki çok yanılttı, hiç bir hazırlıkları yoktu yani biz böyle bir durum, olası bir durum olacaktır, hiç bir önlemleri yoktu maalesef. Neyse orda bir çalışma başlatıldı ve ben de gittim tabii. Orada birçok arkadaşlarla görüşük.

Kimler vardı? Atailer vardı, Nurettin Atai vardı, Özhan Rauf vardı, Özhan Rauf ki onunla biz Cerosi ses amplifikatörü vardı orda, Cerosi amplifikatörü getirmişler, ses amplifikatörü. İki tane lamba, 807 lamba kullanır onlar. TP 807 tipi büyük lamba tip bunlar. Ki bunlar yani vericide de, ara frekansında da kullanılabilir tüplerdi. Ama bir ses amplifikatörüydü bu ve bu ses amplifikatörünü orda imkânlarla göre işte vericiye çevirip dizayn edip, bir verici kurmak ve bu rahmetli Özhan'la da bir bobin sardık orda birlikte, çalışmalarımız başladı o şekilde. Yan odada da bazı arkadaşlar hatırlıyorum, mesela diş doktoru Erdoğan Mirata vardı, sonra Eren Selçuk vardı, birkaç kişi vardı daha orada oturmuşlar.

Onlar da sanki biz hemen radyoyu hemen yapacağız da seyirciyle onlar da hemen konuşacak. Onlar da ne yapsın? Bir şey yapmak için herkes gelmiş, ne yapabilirlerse diye, yani öyle oturma yok. Herkes bir katkıda bulunmak amacıyla orada bekliyordu onlar da neyse. Epey çalışmalar oldu ve bu arada da işte devam etti orada. Nitekim orası Bayrak Radyosu'nun kısa dalga birimi olarak devam etti sonradan, kısa dalga vericisi geliştirdik, oradan da yayın yapardık. Ayrıca erzak deposuydu da orası, o zaman yiyecek yok, yardım gelirdi Türkiye'den; pirinç, bulgur falan orada dağıtım yapılırdı arkadaşlarla Kuruçeşme'de. Laleli Cami'nin böyle karşısı, köşe başı, yıkıktı orası, şimdi yıkılmış bir yer. E orası boştu ve arkadaşlar orada öyle bir buluştular. Çünkü Lefkoşa içi kapalı, herkes birbirini bilir, tanır. Buraya paralel olarak, Orhan Şevket'in sınırdaki x-army deposundan bir operasyonla ve rahmetli arkadaşım Ali Gürsoy'un da tespit için bulunduğu bir T1509 tipi İkinci Dünya savaşından kalma muhabere telsizinin devreye sokma çabaları için mevcut olmayan besleme gücünü, Girne Caddesi'ndeki hurdacı, 'Fesli Arap Uşağı' denilen şahıstan alınan yanık trafoları tekrar sararak besleme gücü yaratma çalışmalarımız olmuştu. Rahmetli Erdoğan Naim, Özer Berkem, Tuğrul Hilmi, Raşit Muammer gibi bazı diğer arkadaşlarla çalışmalar yapmıştık."⁷⁶

Ali Ziya Dinçer de bir dönem Bayrak Radyosu müdürlüğü görevini de üstlenen Ahmet Yusuf Atamsoy vasıtasıyla başta BBC olmak üzere yabancı basın mensuplarının gözleri bağlı olarak buraya getirilip yayınların dinletildiğini, Laleli Camii Sokak'taki radyonun Bayrak Radyosu'nun kısa dalga yayınlarını da yaptığını belirtmektedir ki bu durum Bayrak Radyosu'nun kuruluşundan önceki günlere rastlayacaktır. Bu noktada *"...Çalışmalar önce Atai kardeşlere ait Laleli Cami Sokak'taki atölyede başladı, sonra merkezi postanenin alt katı açılmış ve atölye yapılmıştı. Yeni verici cihaz artık merkez atölyede rahatlıkla yapılabilecekti..."* diyen Ahmet Yusuf Atamsoy da yayınların nerede nasıl başladığı konusunda bazı açıklamalarda bulunur:

⁷⁶ Ali Ziya Dinçer ile 11 Temmuz 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

“...Özer Berkem, CMC’de çalışırken böyle bir vericiyi araba üzerinde akülerle çalıştırdığını söylemiş. 25 Aralık’ta Başkanlık Sarayı avlusundaki akü toplama telaşı birkaç gün yaşandı; ancak yeterli verim alınmamıştır. Bu arada Özer Berkem ve arkadaşları Özhan Ragıp, Erdoğan Naim, Yusuf Gazi, Önder Atai ve bazı teknisyenler Laleli Cami Sokak’ta Atai kardeşlere ait eski bir eve çalışmalar yapmak üzere yerleşmişler. Burası imalat yapmak için kamufle edilmiş, bilinmeyen bir atölye olmuştur. 1509 verici cihazın beslenme ünitesi bu atölyede önce bir pano üzerine yapılmış, (sonra) Başkanlık Sarayı’na getirilmiş; ancak her zaman fabrikasyon besleme ünitesi taraftarı olan mühendislerin bazıları bunu kullanmak istememişler ve hatta bundan ötürü Başkanlık Sarayı’nı terk etmişler...”⁷⁷

Bu dönemde radyonun kurulması aşamasına dâhil olanlar arasında Yusuf Osman Gazi de bulunmaktadır ve CYTA’daki⁷⁸ görevine artık devam edemediğinden Bayrak Radyosu’nun ilk personeli arasındaki yerini o da almıştır:

“...1963 geldiğinde ben CYTA’daydım; ancak durumların iyi olmadığını fark ettim. Tedirgindik, tedirgin bir ortam oldu. Bunun üzerine biraz rahatsız oldum, tansiyonum yükseldi. Doktora başvuruda bulundum. Doktor bana bir hafta hasta izni verdi. Ben hasta izni sırasında olaylar patlak verdi. Ben tabii görevimin başında değildim. Dolayısıyla olaylar yer alınca gerek karasal, gerek radyo iletişimi bakımından radyoyla irtibatımız yoktu ne bölgeler arası ne de Rum kesimiyle. Bunun üzerine o günün yetkilileri beni göreve çağırdı. Radyo kurma olayına ben de gönüllü katıldım. CYTA’da çalışan bir odacı vardı, o geldi benim evime. Dedim ‘Nerden nere?’ Bana dedi ki ‘Beni yetkililer gönderdi.’ Ben de gittim, katıldım. Laleli Camii’nin yanında Atailere ait, içerisinde yaşama olanağı olmayan, yıkılmaya mahkûm bir yerdi. Ben de oraya katıldım. Atailerin evi atölye olarak kullanılacaktı. Birkaç arkadaş da cumhurbaşkanlığında bir cihazı çalıştırmaya uğraşırlardı. Yeni atölye yapmadılar. Atailerin de radyo-televizyon satışları olduğu için böyle uygun gördüler herhalde ama virane bir yerdi. Neysa biz de oraya katıldık. Atailerin evindeki atölyede Özer Berkem, Özhan, Özkan diye biri vardı ve bir de ben katıldım...”⁷⁹

Aynı konuyla ilgili olarak özellikle doğup büyüdüğü Zeytinlik (Templos) köyüyle ilgili yaptığı araştırmalarıyla bilinen edebiyatçı öğretmen merhum Ali Nesim de şunları söyleyecektir:⁸⁰ “...Yusuf Gazi’nin bana anlattığı bilgiler arasında Laleli Camii Sokağı’nda Atailer’in hanayında ilk çalışmalarını yaptıklarını söylemişti. Bu binayı Lefkoşa’da yaşayan herkes hatırlar, ben de çok iyi hatırlarım. Laleli Camii Çeşmesi’nin tam karşısında sağdaki köşedeki binaydı. Kerpiç bir binaydı, bugün yıkılmıştır... Yusuf Gazi’den ben bunları ayrıntılarıyla dinledim...”

Bayrak Radyosu’nda teknisyen olarak görev yapan Ali (Salih) Sarı da bu konuda “...Evet, bir de ilk daha da önce nasıl tarif edeyim Lefkoşa’da Abdi Çavuş’un o ara sokağında vardı. Hani cami (Laleli Camii) var tam onun karşısında Atailerin bir evi var ve ilk oralarda başladı Bayrak Radyosu. Bir tane cami var orada Abdi Çavuş’un Sokağı’nda. Bir market var ve o ara yolda, karşısı şimdi boş bir arazidir. Atailerin evi vardı orada ve sonra yıktılar. İlk orada başladı Bayrak Radyosu ve sonradan gitti Tekke Bahçesi’ne ve ondan sonra da biz başladık...”⁸¹ diyecektir.

Tamer Zaim de babası Yılmaz Zaim’le ilgili olarak “...Babam orada 3-4 ay full time çalıştığını söyledi. Vericinin çalıştırılmasından sorumluymuş. Ben o zaman küçüktüm ama birkaç kez yanında Atailerin evine gitmiştim. Üst kattaki odada bulunan cihazları hatırlarım hayal meyal...”⁸² açıklamasını yapar. Konuyla ilgili olarak bölgeyi çok iyi bilen ve hemen yakındaki Karakaş Apartmanı’nda 1963-1964 döneminde mahsur kalan emekli öğretmen Birsan Şemsettin de bu evle hemen bitişiğindeki evin arasında bir kemer bulunduğunu, o kemerin üstünde de ayrı bir odanın olduğunu belirtir.⁸³ Dolayısıyla söz konusu ev gizliliği, mahalle arasındaki dikkat çekmeden varlığı ve kimsenin aklına gelmeyecek haliyle ve odalarıyla biçilmiş kaftandır. Aynı konuda Hilmi Refik de aynı dönemde bölgede olduğunu, yapılanları ve yaşananları yakından gördüğünü ve desteklediğini söyleyecektir:

“Ben o devirde öğretmendim ve halk ne yapabileceğini konuşuyordu. Bizim mahallede, Laleli Camii’nin olduğu sokakta Orhan Atai’nin evi vardı. Orhan Atai elektronik mühendisiydi,

⁷⁷ Ahmet Yusuf Atamsoy’dan alınan 15 Ocak 2012 tarihli bilgi notu.

⁷⁸ Cyprus Telecommunication Association.

⁷⁹ Yusuf Osman Gazi ile 3 Nisan 2017 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

⁸⁰ Ali Nesim tarafından 24 Aralık 2013 tarihinde Bayrak Radyosu’nun 50. yılı münasebetiyle BRT’de yapılan konuşma.

⁸¹ Ali (Salih) Sarı ile 2 Mart 2017 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

⁸² Tamer Zaim’den alınan 11 Ocak 2021 tarihli bilgi notu.

⁸³ Birsan Şemsettin ile 13 Nisan 2019 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

yurtdışında çalışırdı ve o devirde Kıbrıs'a gelmişti. Benim evim Alaybey Sokak'ta 15 nolu evdi. Radyo çalıştırılması Orhan Atai, elektronikçi Kubilay (Halluma), Yusuf Gazi, 1-2 mühendis daha burada radyoyu kurdular ve ilk Bayrak Radyosu'nun kurulduğu evdi orası. İlk radyo parçaları askeriyeden satın alınan parçalar bir Arap'tan toplandı. Orhan Atai bilahare Alman bir kızla evliydi ve hadiselerde göç etmişti. Bir de Viktorya Sokak'ta sigara satan Orhan Şevket eski parça ticareti yapardı. O devrede (Bayrak Radyosu ile ilgili) bir takım çalışmalar yapıldı. Bir Arap⁸⁴ vardı, eski malzeme satan. O Arap'tan bazı elektronik aletleri satın aldılar. Gönüllü de vermişti o malzemeleri o adam Allah'ı var.

O verilen malzemeleri bu mühendisler çalıştırmaya başladılar. Yusuf Gazi garanti hatırladığım. Kubilay diye bir arkadaş vardı, Derviş Özer Berkem vardı ve bunlar orada bu aletleri çalıştırmaya çabalarlardı ama bunun gibi birkaç yerde faaliyet vardı. Burası yalnız tek değildir ama ben gayet net hatırlıyorum. Toplama parçalardan radyo kuruldu ve ilk ses çıktığında, yayına geçtiğinde Yusuf Gazi bizim eve geldi ve bana dedi ki 'Aç o radyoyu.' Tekade marka, 8 liraya alınan plastik, basit bir radyodan ibresini ayarlayarak orada ilk sesi duyduk ve o sesi duyduğumuzda bu yayının başladığını bana söylemişti. Bundan itibaren Mısırlıoğlu Apartmanı'nın üstünde Tüccarlar Birliği'nde devam etmişti ve oradan parazit yayını yapılırdı. Bir taraftan yayın yapılırdı, bir taraftan da karşı tarafa parazit yayın yapılırdı. 4-5 yerde çalışmalar vardı bu devirde. Bu oluşumlarla Bayrak Radyosu haline gelmiştir ve bugünlere gelindi...

Bu ev kasap olan esas babalarının eviydi. Mehmet, Nurettin, Önder, Hüseyin ve Orhan Atai bu evin sahipleriydi. Biz de mahallenin çocukları olarak mahallemizin efendileriyle iftihar ederdik. Atai kardeşler, yani bu 5 kardeş iş adamı olmuşlardı. Baba evinden çıkıp ticaret yapmaya başlarken hadiseler başlamıştı. Tabii ki o devrin gençleri olarak milli mücadeleye katılmaları en tabii bir hareketti. Orhan Atai elektronik mühendisi idi. Babalarının evinde zamanın gençleri olarak toplanmaları, ilk çalışmaları yapmaları tabiidir. Bu ailenin amca çocuklarının da iki tane şehit verdiğini ilave etmeliyim. Ulus (Ülfet) ve 4 arkadaşı bomba patlamasıyla şehit olmuşlardı. Kubilay (Altaylı) Atai kardeşlerin amcaoğluydu.

...Gençler büyümüş evlenmiş, Hüseyin Atai de Mağusa'ya şube açmıştı. Esas baba ve anne göçmüşlerdi bu devrede. O devrede surlar içi en emniyetli bölge idi. Alaybey Sokak'taki bizim evimize 43 kişi gelmişti. Eski Osmanlı evi, ülke tehlikede ve babam kapıyı çalıp gelen yarısı akraba ve bir miktarı da Allah rızası için içeri kabul ediyorduk. Bu ülkede birçok Kıbrıs Türk'ü görev yapmıştır vatanı için, her şeyini feda eden halkımız birçok cephede görev yapmıştır. Bayrak Radyosu birçok fedakârlıklarla kurulmuştur. Birçok insanımız bu konuda büyük tehlikelere katlanmıştır. Milli mücadeleye katılan her mücahit az veya çok görev yapmıştır. Alaybey Sokağı'ndan Laleli Camii Sokağı'na giderken bu iki sokak sakinleri Mehmet Refik, Kahveci Tahsin, Vamık Volkan, Mustafa Tuna ve Burhan Tuna, Sevim Münür ve Mehmet Münür, Atai Kardeşler, solda Hakkı Süha, anne ve babası, camii karşısında Şener Levent vardı. Şehidanın karşısı bizim evimizdi. Mehmet Refik babamdı. Kahveci Tahsin'in evi şehidanın sırasındaydı..."⁸⁵

Konuyla ilgili olarak Serdar Atai de;

"...Konuyla alakalı olan 5 kardeşten 4.cüsü olan Orhan Atai amcamdır. Amcam çok iyi bir radyo-televizyon teknisyeni idi ve Atai Kardeşler Ltd.'in Teknik Servisinin başındaydı. Alman eşi 2. çocuğuna hamileyken 1964'te adayı terk edip Londra'ya yerleştiler ve orada emekli oluncaya dek mesleğini sürdürdü. Halen orada yaşıyor. Ev muhteşem bir eski konaktı. Dedem Belediye Pazarı'nın en büyük kasap dükkânını çalıştırdığı için varlıklı bir ortamda yetiştiler. Hala daha günlük hayatta karşılaştığım konu komşu insanlar o yoksulluk günlerinde gidip neneme yardım ettiklerini, evde kazanlar dolusu yemek pişirilip o günün kısmeti neyse bütün mahalleliyle paylaşıldığını anlatırlar. 1953 Baf depreminin etkisinin Lefkoşa'ya kadar uzandığı ve buradaki yapılarda da hasara yol açtığı söylenir. Söz konusu ev de bundan nasibini almış, derin çatlaklar geçici tamir edilmiş ama 1960'ların sonunda daha ciddi bir tadilat istediğinden ve nerdeyse yeni ev yapmakla aynı maliyete sahip olduğundan tehlike yaratmaması açısından yıkılmıştır. Amcamın Radyonun kuruluşunda görev alan ekipte yer aldığını ve hatta buradan deneme yayını yapıldığını biliyorum..."⁸⁶

açıklamasını yapar.

⁸⁴ Bu kişi çalışmanın farklı yerlerinde de bahsedildiği üzere "Arap Uşağı" ya da "Fesli Arap" olarak da bilinen ve Çağlayan bölgesinde açtığı Beyrut Sineması'yla tanınan Muhammed Enis'tir.

⁸⁵ Hilmi Refik ile 15 Kasım 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁸⁶ Serdar Atai'den alınan 9 Ocak 2021 tarihli bilgi notu.

Serkan Atailer de söz konusu ev ve burada yapılan çalışmalar konusunda; *"Ev benim babam Mehmet Atailer'in büyüdüğü evdir. 5 kardeşten şu an 2 tanesi hayattadır. Bir tanesi İngiltere'de ikamet etmekte olan ve eşi Alman olan Orhan Atai Bey, diğer kardeşlerin en küçüğü Önder Atai, şu an Mağusa'da ikamet etmektedir. Elektrik teknisyeni olan amcam Orhan Atai başta olmak üzere bildiğim kadarıyla bütün kardeşler ve amca çocukları da olmak üzere (rahmetli Kubilay Altaylı) herkesin gerek Bayrak Radyosu için, gerekse TMT için birçok çalışmaları olmuştur."*⁸⁷ der. Neriman Atai de ev ve ailesi konusunda *"...Babam da, Orhan Amcam da hep teknisyendiler. İlk radyoyu, televizyonu Kıbrıs'a getirenler hep onlardı. O evde 1963'de bu işe ilk girişenler de babamla amcamdı..."* diyecektir.

Aynı yıllarda Laleli Camii Sokak'ta oturan Nilgün Güney ise bu sokakla ve yaşananlarla ilgili olarak hatırlayabildiği;

*"...Bizim evimiz Laleli Camii Sokak'ta yanılmıyorsa No 3 idi. Şimdi yerinde değil. 10 odalı, cumbalı, içinde hamamı olan bir evdi. Bu evde anneannem Fatmanım, dedem Cemal Efendi, anneannemin annesi Ülviye Hanım, annem Tomris Güney, babam İsmet Güney, teyzem Sevim Münir, eniştem Mehmet Münir, çocuklar olarak ben, yeğenlerim Övgü ile Kerim yaşardı. Ülviye Hanım dışında adımı yazdığım herkes öğretilmişti. Karşı komşumuz Şerif hanımların eviydi. Orada bir de bakkal dükkânı vardı. Onun yanı Nebilanımların evi, sora terzi Vedia Hanım vardı ve onun kızları bizden büyüktü. Vedia Hanım'ın yanında çalışan çıraqları vardı. Yolun sonunda büyük ev dediğimiz oda oda kiralanan bir ev vardı. Atai Ailesini pek hatırlamam ama babamın zaman zaman onlardan konuştuğunu hatırlarım. 64'te Bayrak Radyosu kurulduğunda evlerden batarya toplarlardı araba bataryaları gibi bataryalar. Eskiden radyolar onlarla çalışırdı. Bir de radyonun ilk anonsunu duymak için radyo kanallarında arama yapıp Kemal Tunç'un sesiyle 'Bayrak Bayrak Bayrak, Burası Kıbrıs Mücahidinin Sesi' anonsunu bulmaya çalışırdık..."*⁸⁸

bilgisini verecektir. Doğan Eylem de bu sokakla ilgili olarak;

*"...İlk 'Bayrak, Bayrak' diye başlayan radyo istasyonu Atailerin evinde kurulmuştu ve kuranların içinde yeğenim olan Özhan Ragıp da vardır ve o evi çok iyi hatırlıyorum..."*⁸⁹ der. O dönemde Mağusa'da Damlalar müzik grubunun kurucularından Ali Saldıray Uçar ise anılarında *"...Diyebilirim ki o zamanın Mağusa'sının sevilen insanlarından rahmetli Hüseyin Atai'nin (bunda) büyük payı olmuştur. O zamanlar böyle gitar, amplifikatör, batari falan bunları bulmak çok zordu. Rahmetli Hüseyin Atai abi bana bir tavsiyede bulundu ve dedi ki 'Lefkoşa'ya git. Kardeşim var, onu gör. O seni Rum tarafına götürsün. Orada bir Ermeni var ve onun işi yalnızca budur. Bütün müzik aletlerini satıyor.' Gittim, rahmetli Nurettin Atai abiyi buldum. Rum tarafına o götürdü beni ve geriye kalan bütün müzik aletlerimi oradan satın alıp geldim..."*⁹⁰

der ve Atai kardeşlerin Kıbrıslı Türklerin hayatında elektronik alet, TV, radyo bağlamında ne kadar önemli olduklarını da ortaya koyar. Sadece bu nokta bile neden Laleli Camii Sokak'taki o evde radyo kurma çabalarının başladığını ortaya koyacak türdendir.

Ali Ziya Dinçer ise Laleli Camii Sokağı'na çok yakındaki hastane kurma çalışmaları için de;

"...O gece CBC müdürü Vias Markides Haberler Bölümü'ne gelmiş ve Türkçe Haberler Muhabiri Çolak'ın hazırladığı Türkçe haber bültenine ne yazdığını sormuştu. Ben de orada şahittim. 'Oku.' demiş, Çolak da rahmetli Denктаş Bey'in verdiği demeçleri yazmıştı. 'Bunlar okunmayacak.' demiş ve bir kırmızı kalemle çizmişti. Çolak da 'İmzalayınız.' demişti. O da imzalamış. Bu olay üzerine ben birkaç arkadaşla tesisi terk etmiştik. O gece Aspava olayları başladı. Sabah olunca, karşı komşumuz ve Nicosia Clup Başkanı Mr. Osborn beni çağırıp kendisini Kulüp'ten kovan birçok Rum askerinin Köşklüçiflik'e saldıracağı haberini vermişti bana. Ben bu bilgiyi Poř'a söylemişim. Nitekim bu Rum askerleri Kumsal'ı basmışlardı. Çoban Köse'nin de golf sahasında davarını otlattığını ve av tüfeği taşınmasıyla da saldırıya uğrayabileceği için kaçması haberini ulaştırdım ama saldırıya uğramış ve teslim olup götürülmesine rağmen çobanı öldürmüşler ve cesedini Kanlı Dere'ye atmışlardı! Bu olayları görünce anne babam ve kız kardeşimle surlar içerisinde Kahveci Refik Bey'in eşi büyük teyzemiz Süreyya Hanım'ın Kuruçeşme'deki evine

⁸⁷ Serkan Atailer'den alınan 15 Ocak 2021 tarihli bilgi notu.

⁸⁸ Nilgün Güney'den alınan 11 Ocak 2021 tarihli bilgi notu.

⁸⁹ Doğan Eylem'den alınan 11 Ocak 2021 tarihli bilgi notu.

⁹⁰ Bülent Fevzioglu ve Derviş Güryel, *Kıbrıs Türk Milli Mücadele Yıllarında Mağusa Müzik Toplulukları 1964-1974*, Gazi Mağusa: Samtay Vakfı Yay., 2017, 146.

sığınmıştık. Ayrıca orada eski tütün fabrikası olan binayı da TMT kurucularından Burhan Nalbantoğlu oraya bir hastane birimi kurma çabası için elinde bir de otomatik tabanca ile girişimlerde bulunurken kendisine yardımcı olmuşum! Orası üç yol kavşağı ve binaya girişti. Uzunyol'daki yüksek Manglis binasından dum dum kurşunlarına açık bir yer olduğu için rahmetli bana dedi ki 'Buradan girişler hedef oluyor. O açıdan bu girişi duvarla örelim ve sol taraftan başka bir giriş açalım!' Tuğlalar gelmiş, silah atışları altında oraya gelen kadın erkek müteşebbis kişilerle elden ele tuğlalar aktarılmış ve orası kapatılıp daha geriden, şimdiki kapı açılmıştı! Orası hastane olarak göreve girmişti! Hatırlıyorum buraya Kıbrıs Türk Alayı'ndan yaralılar ve şehitlerin kalıntılarını da getirmişlerdi!"⁹¹

diyecektir. Öte yandan bu dönemde TMT'nin Türkiye-Kıbrıs bağlantısı Ankara ve Lefkoşa'da oluşturulan telsiz hattıyla gerçekleştirilir. TMT Bayraktarlığının ilk telsiz operatörü daha sonraki süreçte eşi Perihan Hanım'la birlikte görev yapacak olan Halit Şinasi kod isimli Vefa Besim olacaktır.⁹² Ankara Zir Vadisi'nde de askeri eğitimden geçen Vefa Besim gerek Lefkoşa-Ankara bağlantısını kurması ve gerekse Anamur'dan Elmas teknesiyle gönderilen mühimmatın Balalan ya da Kazafana (Ozanköy)'de karaya çıkartılması sürecinde seyfar vericilerle operasyona destek verir. Bu konuyla ve özellikle Balalan bölgesine yönelik silah nakli konusunda Dinçer Raif de "...Mehmetçik köyünden de traktör ve bazı arkadaşlar gelirdi. Bir de Lefkoşa'dan Vefa Besim gelirdi. Seyfar bir de telsiz getirirdi. Bu telsizle gemiyi yanaştırırdık. 25-27 kişilik bir grup oluştururduk..."⁹³ diyecek ve Anamur'dan gönderilen silahların karaya çıkarılması sırasında Vefa Besim'in muhakkak bölgede görev yaptığını ve iletişimi sağladığını ortaya koyacaktır.

Bu aşamada söz konusu telsiz vericisi Lefkoşa'da TMT adına kiralanmış Abdi Çavuş Sokak'taki bir evde kısa bir süreliğine konuşlanmış durumdadır. Bu verici uzun bir süre bu sokağa paralel durumdaki Laleli Camii Sokak'ta da daha sonraki süreçte Bayrak Radyosu'nun da ilk nüvesinin atıldığı Atai Ailesi'ne ait evde de hizmet vermeye devam eder. Bunun dışında içinde bulunulan duruma göre Lefkoşa Çağlayan bölgesinde Abdullah Parla Sokak'ta öğretmen Abdullah Mustafa (Bilhan)'nın evinde de tutulacaktır. Caner Akova da Bayrak Radyosu için görev yapan isimsiz kahramanlar arasında Besim ailesini de gösterecektir:⁹⁴ "...Vefa Besim diye bir arkadaşımız vardı telsizci. Telekomünikasyon-telsiz bölümünde çalışıyordu. Radyonun kurulmasına o da çok uğraştı. Eşi Perihan Hanım da bu işlerle uğraştı. Eşi de öğretmendi ama okullar açılıncaya kadar o da bu radyo işlerinde çalıştı. Fakat ben fiilen onlarla pek fazla birlikte olamadım..."

Bu ilk dönemde muhabere faaliyetlerine destek verenler arasında ayrıca Ahmet Sencer, Sevgen Gümüş, Kemal Uzunoğlu, Ertuğrul Selçuk, Abdullah Mustafa (Bilhan), Avni Ozansoy ve Feridun Kadir de bulunmaktadır. TMT'ye bağlı sancaklara da imkânlar ölçüsünde zaman içerisinde telsiz imkânı sağlanmaya çalışıldı. 1963 olaylarının başladığı dönemlerde iletişimin daha rahat sağlanması ve belgelerin ele geçmemesi için telsiz cihazı yapımına gidilir ve Bayraktarlık'ta imal edilen cihazlara "Bimal" adı verildi. "Bayraktarlık İmalatı" kelimelerinden türetilen ve Bimal adı verilen vericiler Türk Mukavemet Teşkilatı tarafından adanın dört bir yanındaki sancaktarlık ve bağlı birliklere dağıtılmış, daha sonraki süreçte yedek parça ihtiyacıyla arıza halinde tamiratları da bu teknik personel tarafından yerine getirilmiştir. Alıcı olarak normal radyo alıcısı veya eski tip telsiz alıcısı kullanılırken alıcılar RX, vericiler ise TX olarak adlandırılırdı.

Sonuç

21 Aralık 1963 sonrasında seslerini duyurmak, Rum propagandalarına karşı koymak ve gerek ada içi be gerekse ada dışında yaşayan yakınlarıyla haberleşebilmek amacıyla bir an evvel bir radyo istasyonu kurma faaliyetine girişen Kıbrıslı Türklerin bu konudaki ilk denemesi son derece başarılı ve gizli bir operasyonla Lefkoşa'da Laleli Camii Sokak'ta kurmayı başardıkları radyo istasyonu olacaktır. Bayrak Radyosu'nun ilk kuruluş döneminde kullanılan ve ilk "Bayrak Bayrak Bayrak" anonsunun deneme yayınlarında yapıldığı yer Atai Ailesi'ne ait bu ev olur. Radyonun kuruluş günlerinde çok önemli ve stratejik katkılarda bulunan elektronik mühendisi Özer Berkem ve arkadaşları Özhan Ragıp, Erdoğan Naim, Yusuf Gazi, Önder Atai ve bazı teknisyenler Laleli Cami Sokak'ta Atai kardeşlere ait eski bir eve teknik altyapıyı hazırlamak ve elektronik sistemleri kurmak amacıyla

⁹¹ Ali Ziya Dinçer ile 11 Temmuz 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁹² 9 Aralık 1931 doğumlu olan Vefa Besim elektrik-elektronik üzerine eğitim görmesine rağmen 1 Eylül 1937 doğumlu Perihan Besim ise ilkökul öğretmendir ve her ikisi de TMT faaliyetleriyle ilgili olarak Ankara'da eğitimden geçmişlerdir. Perihan Besim 22 Ocak 2004, Vefa Besim de 18 Şubat 2004 tarihinde ve sadece 26 gün arayla hayata veda eder.

⁹³ Dinçer Raif, "Ali Eyüp ve Ekrem Atlı'nın TMT Anıları", *Uluslararası Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu*, Gazi Mağusa, 2008, 14.

⁹⁴ Caner Akova ile 4 Şubat 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

yerleşirler. Söz konusu ev mahalle arasında imalat yapmak ve etraftaki insanların hiçbir şekilde ilgi ve merakını çekmeyecek şekilde özel olarak düşünülmüş ve kamufle edilmiş, adeta hiç kimsenin bilmediği ve tahmin edemeyeceği bir atölye haline gelmiştir. Öte Lefkoşa Suriçi bölgesinde Laleli Camii Çeşmesi'nin tam karşısında sağdaki köşede bulunan kerpiç bina maalesef bugün yıkılmıştır. Öte yandan buradaki radyo istasyonunun Rum baskı ve saldırılarından kaçıp rahat bir ortamda ilk denemeleri yapmak üzere mi yoksa kurulması planlanan ve 25 Aralık 1963 tarihinde ilk defa havaya çıkararak yayına başlayan Bayrak Radyosu'nu yedeklemek amacıyla mı yapıldığı net olarak belli değildir. Bununla birlikte iletişim ve radyo istasyonu kurulma aşamasında pek çok kişinin çok ciddi anlamda emeği söz konusu olmakla birlikte ilk etapta Derviş Özer Berkem, Tuğrul Hilmi Berkay ve Ali Gürsoy'un diğer teknik ekiple birlikte hemen ardından Bayrak Radyosu'nun kuruluş çalışmalarına başlaması ise yedekleme düşüncesini ortadan kaldırmaktadır. Muhtemeldir ki Rumların parazitleme girişiminden, istihbarata karşı koyma düşüncesinden ve olası bir Rum saldırısından kaçabilmek amacıyla mahalle arasında bu sessiz, sakin ve gizli ortam bulunmuş ve değerlendirilmiştir.

Kıbrıslı Türklerin penceresinden bakıldığında durum daha da farklıdır ve neredeyse son yüz yıldır adada meşru haklarını korumak ve varlıklarını ispat etme derdindeki Kıbrıslı Türkler bir yandan meşruiyet bir yandan da mevcudiyet mücadelesi içindedirler. Özellikle Türkiye, Yunanistan ve İngiltere garantörlüğünde Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumların altına imza atarak tesis ettikleri Kıbrıs Cumhuriyeti devletinin 21 Aralık 1963 tarihinde fiilen ortadan kalkması Rumların 1 Nisan 1955'te fitilini ateşledikleri ve o güne kadar içten içe palazlanan Enosis ve Megali İdea saplantılarını da gün yüzüne çıkartır. Bu durum Kıbrıslı Türk radyo çalışanlarının 21 Aralık 1963 sonrasında artık görev yaptıkları radyo istasyonuna gidememeleri anlamına gelmektedir. Bu araştırmanın Kıbrıs Basın Tarihi ya da Kıbrıs Radyo Tarihi penceresinden ziyade Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi çerçevesinden değerlendirilmesinde fayda vardır.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

İngiltere Foreign Office Arşivi

ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı CIA Arşivi

Kızılay Genel Müdürlüğü Arşivi

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Kızılay Genel Müdürlüğü Arşivi (KGMA)

Telif Eserler

Ahiskal, Zeycan. *1958-1974 Arası Kıbrıs'ta Yaşananlar*. Lefkoşa: YDÜ, 2000.

Alpdağ, Özden. *Barış İçin Savaş*. İzmir: 1974.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*. Cilt I-II. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1996.

Armaoğlu, Fahir. "Kıbrıs'ta Kanlı Noel ve Amerika", *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991: 254-263.

Atun, Ali Fikret. *Yunan Karakterinin Anatomisi*. Lefkoşa: 1996.

Başkaya, Yılmaz. *Kıbrıs Türk'ü ve TMT*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yay., 2016.

Denктаş, Rauf R. *Rauf Denктаş'ın Hatıraları*. Cilt V. İstanbul: Boğaziçi Yay., 1997.

Denктаş, Rauf R. *Rauf Denктаş'ın Anıları*. İstanbul: 1996.

Egeli, Sabahattin. *1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı*. İstanbul: 1991.

Fevzioglu, Bülent ve Derviş Güryel. *Kıbrıs Türk Milli Mücadele Yıllarında Mağusa Müzik Toplulukları 1964-1974*. Gazi Mağusa: Samtay Vakfı Yay., 2017.

Gibbons, H. Scott. *Peace Without Honour*. Ankara: 1969.

Harp Akademileri Komutanlığı. *KKTC Cumhurbaşkanı Sayın Rauf Denktaş Tarafından Verilen Konferans; Kıbrıs Meselesinde Vizyon*. İstanbul: 1994.

Koç, Sanem. *Annem Ne Cesurmuş*. Lefkoşa: Okman Printing, 2016.

Küçük, Fazıl. *Mücadelemizin Görkemli Günleri*. (Yayına Hazırlayan Çiler İncirli). Lefkoşa: KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi, 2002.

Mengüç, Arslan. *Ben Tremeşeli Mehmet Ali*. Lefkoşa: 2013.

Necatigil, Zaim M. *The Cyprus Conflict*. Lefkoşa: Kemal Limited Yay., 1982.

Oberling, Pierre. *The Road to Bellapais*. New York: Columbia University Press, 1982.

Oberling, Pierre. *Kıbrıs Faciası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1990.

O'Malley Brendan ve Ian Craig. *Amerika, Casusluk ve İşgal; Kıbrıs Komplosu*. Lefkoşa: Khora Yay., 2012.

Özcanhan, Özcan. *Onurlu Bir Yaşamdan Dikine Kesitler*. Lefkoşa: Gökada Yay., 2009.

Raif, Dinçer. "Ali Eyüp ve Ekrem Atlı'nın TMT Anıları", *Uluslararası Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu*. Gazi Mağusa: 2008.

Sadrazam, Halil. *Kıbrıs'ın Savaş Tarihi*. Cilt I. Lefkoşa: Söylem Yay., 2013.

Sanver, Ahmet. *Eski Lefkoşa, Eski Lefkoşa Anılarım-4*. Lefkoşa: Ateş Matbaacılık, 2016.

Sarıca, Murat, Erdoğan Teziç, Özer Eskiyyurt. *Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., 1975.

Saygılı, Neriman. *KKTC Bayrak Radyosu*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1987.

Şahoğlu, Hasibe Vehbi. *Çıplak Gerçekler*. Lefkoşa: 2018.

Volkan, Vamık ve Norman Itzkowitz. *Türkler ve Yunanlılar; Çatışan Komşular*. İstanbul: Bağlam Yay., 2002.

Yaşın, Özker. *Nevzat ve Ben*. Cilt III. İstanbul: 1997.

Sürelî Yayınlar

Bozkurt

Daily Mail

Nacak

Yenidüzen

Zafer

Sözlü Tarih Görüşmeleri

1947 Lefkoşa doğumlu Kudret Anlar ile 11 Mart 2018 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

1948 Lefkoşa doğumlu Önel Aktolga ile 22 Aralık 2016 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

Ali (Salih) Sarı ile 2 Mart 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

Ali Ziya Dinçer ile 11 Temmuz 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

Birsen Şemsettin ile 13 Nisan 2019 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

Caner Akova ile 4 Şubat 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

Derviş Özer Berkem ile 8 Şubat 2016 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

Güzide Tunç ile 16 Kasım 2015 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

Hilmi Refik ile 15 Kasım 2017 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

Meral Ertürk ile 15 Temmuz 2015 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

Orhan Atai ile 20 Temmuz 2017 ve 12 Nisan 2020 tarihinde Londra’da yapılan görüşme
Özcan Özcanhan’la 15 Nisan 2017 tarihinde Ortaköy/Lefkoşa’daki evinde yapılan görüşme
Sevil Emirzade ile 14 Nisan 2016 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme
Yusuf Osman Gazi ile 3 Nisan 2017 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme

Diğer Kaynaklar

Ahmet Yusuf Atamsoy’dan alınan 15 Ocak 2012 tarihli bilgi notu
Ali Nesim tarafından 24 Aralık 2013 tarihinde Bayrak Radyosu’nun 50. yılı münasebetiyle BRT’de yapılan konuşma
Doğan Eylem’den alınan 11 Ocak 2021 tarihli bilgi notu
Fatma Uzunoğlu’dan alınan 11 Ocak 2021 tarihli bilgi notu
Nilgün Güney’den alınan 11 Ocak 2021 tarihli bilgi notu
Orhan Atai tarafından Londra’dan Neriman Atai’ye gönderilen 18 Şubat 2021 tarihli görüntü ve bilgi notu
Serdar Atai’den alınan 9 Ocak 2021 tarihli bilgi notu
Serkan Atailer’den alınan 15 Ocak 2021 tarihli bilgi notu
Tamer Zaim’den alınan 11 Ocak 2021 tarihli bilgi notu